

KÜÇÜK KÜÇÜK ÜLKELER YARATMAK

Ebeveyn ve Gençlerin Gözünden
Türkiye’de Yaşayan Mülteci
Çocukların Eğitime Erişimi
Araştırması Raporu

MÜLTECİLERLE DAYANIŞMA DERNEĞİ

Küçük Küçük Ülkeler Yaratmak

Ebeveyn ve Gençlerin Gözünden

Türkiye’de Yaşayan Mülteci Çocukların Eğitime Erişimi Araştırması Raporu

Kasım 2021

İçindekiler

TEŞEKKÜRLER!	ii
1. GİRİŞ	1
2. ARAŞTIRMA HAKKINDA	1
2.2 Araştırmanın Yöntemi	2
2.3 Araştırmanın Sınırlılıkları	2
3. MÜLTECİ ÇOCUKLAR VE EĞİTİME ERİŞİM.....	3
3.1 Türkiye’de Uluslararası Sözleşmeler ve Ulusal Mevzuat Bağlamında Mülteci Çocukların Eğitime Erişimi.....	3
3.2 Türkiye’de Yaşayan Mülteci Çocukların Eğitime Erişiminde Güncel Durum	7
4. ÖRNEKLEME İLİŞKİN GENEL BİLGİLER.....	14
4.1 Ebeveynler	14
4.2 Gençler	17
5. ARAŞTIRMANIN TEMEL BULGULARI.....	18
5.1 Eğitim ve Eğitime Devamın İfade Ettikleri	18
5.1.1 Ebeveynlerin Gözünden: Hem Kurtarıcı Hem Göçün İtici Gücü Olarak Eğitim.....	18
5.1.2 Gençlerin Gözünden: Bir ‘Kurtarıcı’ Olarak Eğitim	19
5.2 Türkiye’deki Eğitim Sistemi ile İlgili Değerlendirmeler	20
5.2.1 Ebeveynler	20
5.2.2 Gençler.....	22
5.3 Gençlerin Gözünden Okul Hayatına İlişkin Değerlendirmeler	22
5.4 Eğitime Erişimin Önündeki Temel Engeller	24
5.4.1 Ebeveynler	24
5.4.2 Gençler.....	25
5.5 Eğitimde Temel Sorun Alanlarına İlişkin Görüşler	26
5.5.1 Ebeveynler	26
5.5.2 Gençler.....	27
5.6 Ebeveynlerin Gözünden Covid-19 Sürecinin Eğitime Etkisi	27
6. İHTİYAÇ VE BEKLENTİLER	32
6.1 Ebeveynlerin Sözü: “Dertlerimizi Dinleyen Biri Olsa”	32
6.2 Gençlerin Sözü: “Küçük Küçük Ülkeler Yaratmak”	34
7. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	35
KAYNAKLAR	37
EKLER.....	39
EK I. Daha Fazlası, Cevaplardan	39
EK II. Görüşmeleri Yürütenlerin Gözlemleri.....	41

TEŞEKKÜRLER!

Bu rapor, Mültecilerle Dayanışma Derneği (Mülteci-Der) tarafından, Heinrich Böll Vakfı Türkiye Temsilciliği'nin finansal katkısıyla yürütülen proje kapsamında hazırlanmıştır. Rapor, büyük ölçüde okul çağında çocuğu olan mülteci ebeveynlere ve şu anda okul çağı dışında olsalar da, daha önce Türkiye'de, bir eğitim kademesinde okula devam etmiş olan mülteci gençlerle yapılan derinlikli görüşmelere dayanmaktadır. Bunun dışında, kısaca ulusal ve uluslararası mevzuat değerlendirmesi yapılmıştır. Bu rapor kapsamında yapılan görüşmeler dışında, Mülteci-Der'in başvuruçularının eğitime erişim konusunda paylaştıklarına ve Mülteci-Der ekibinin gözlem ve deneyimlerine de zaman zaman yer verilmiştir. Görüşmelerden ve diğer kaynaklardan elde edilen verilerin değerlendirilmesi ve raporun yazımı, Dr. YEŞİM MUTLU tarafından gerçekleştirilmiş; bazı ekleme ve değişikliklerle rapora son hali Mülteci-Der tarafından verilmiştir.

Türkiye'de, eğitim bir hak olduğu kadar, zorunlu eğitim yaşındakiler için bir zorunluluk da teşkil etmektedir. Statüsü ne olursa olsun tüm çocukların nitelikli eğitime erişim hakkı vardır. Uygulamada ise, her çocuk için bu hakkın gerçekleşmesi mümkün olmayabilmektedir. Mülteci-Der'in çalışma konusu olan iltica ve göç alanında, mülteci ve göçmen çocukların eğitime erişimi için, zorunlu eğitim yaşında çocuk olmak yetmemektedir. Mevzuattan farklı olarak uygulamada, çocukların mutlaka Geçici Koruma (GK), Uluslararası Koruma (UK) veya ikamet türlerinden biri kapsamında olması; Geçici Koruma veya Uluslararası Koruma altında ise mutlaka kayıtlı olduğu ilde okula başvurması gerekmektedir. Kayıt ili dışında yaşayan veya hiç kaydı olmayan çocuklar, eğitim haklarını kullanamamaktadırlar. Ayrıca ekonomik sıkıntılar, ayrımcılık, akran zorbalığı, özellikle ortaokuldan itibaren çocukların tercihi dışında meslek veya açık öğretim kurumlarına yönlendirilmesi, ailelerin kültürel tercihleri gibi bir dizi neden çocukları okul dışına itmektedir. Eğitimin dışında kalmak sadece fiziksel, psikolojik ve bilişsel gelişimlerini ve iyilik durumlarını ve yaşıtlarıyla sosyalleşmelerini olumsuz etkilememekte; aynı zamanda, okula gidemeyen çoğu çocuk, çocuk işçiliği, çocuk evliliği, erken gebelik gibi çocuk istismarına ilişkin risklerle de karşı karşıya bırakılmaktadır. Fiziksel, psikolojik, bilişsel gelişimi için zorunlu olan eğitimden yoksun kalan çocuklar, kayıp nesiller olarak yetişkinlik dönemlerinde de, çocukluk döneminden kalan izleri taşımaya mahkum bırakılmaktadır.

Çocuk koruma ve mülteci koruması kapsamında eğitime erişimin tüm çocuklar için hayata geçirilmesinin zorunlu olduğunu kabul eden Mülteci-Der ekibi olarak, bu çalışmanın ve raporun gerçekleşmesine destek veren, HEINRICH BÖLL VAKFI TÜRKİYE TEMSİLCİĞİ'ne; görüşme verilerini analiz edip raporu hazırlayan Dr. YEŞİM MUTLU'ya; görüşmeleri yürüten ekip arkadaşlarımız ELİF AVCI, HANAN MOUSELLİ DAGİR, KEMAL DAVUT, NURSEN ASLAN, MUHAMMED ÖMER ADİL, SAMANEH ASGARİ ve YAĞMUR AKSOY'a ve emeği geçen herkese çok teşekkür ediyoruz.

Bu çalışma dışında eğitim alanında yaşadıklarını daha önce bizimle paylaşanlar ile bu çalışma için görüşmeyi kabul edip, deneyimlerini, düşüncelerini, duygularını açık yüreklilikle bizimle paylaşan mülteci dostlarımıza ise sonsuz teşekkürler!

➤ *"Bu çalışmanız gerçekten mülteci çocuklar için çok faydalı olsa!" dileğini yürekten paylaşıyoruz.*

MÜLTECİLERLE DAYANIŞMA DERNEĞİ

1. GİRİŞ

Türkiye tarihi boyunca bir göçler ülkesi olmasına rağmen, uzun süredir göç olgusunun kendisi, kamuoyunda genel olarak olumsuz bir deneyim olarak kabul görmektedir. Bunda, özellikle son yıllarda Türkiye'nin aldığı kitlesel göçün ve bu göçün gereği gibi yönetilememesinin etkisi olduğunu söylemek mümkündür. Her ne kadar göç alanında yapılan çalışmalar, giderek göçün olumlu bir deneyim olarak görülebileceğine ve bunda göçün yönetilmesi ile mültecilere yönelik hak temelli hizmetlerin sunulmasının önemini aktarsa da, günümüzde Türkiye'de bu anlayışın yaygın bir şekilde kabul gördüğünü ve bu kabule yönelik politika ve söylem düzeyinde, merkezi idare tarafından çalışma yapıldığını söylemek mümkün görünmemektedir.

Hal böyleyken, Türkiye'de yaşayan ve/veya Türkiye'yi bir geçiş ülkesi olarak kullanan mültecilerin¹ haklara erişiminde önemli sorunlar yaşanmaktadır. Yapılan çalışmalar ve araştırmalar, mültecilerin Türkiye'de pek çok alanda haklarına erişimde insan hakları normlarını dikkate almayan muamelelerle karşılaştığını göstermektedir. Çokça dile getirildiği üzere, bunun en önemli sebeplerinden birisi Türkiye'nin 1951 Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Cenevre Sözleşmesi'ne koyduğu coğrafi sınırlama nedeniyle, gelen gruplara mülteci haklarını sağlamaması ve böylelikle onları sürekli bir belirsizliğe, geçiciliğe ve güvencesizliğe mahkûm etmesidir. Bu durumun en önemli sonuçlarından birisi de, Türkiye'de sıkışmış mültecilerin statüsüzlük veya geçici statü sorunudur. Türkiye'den ayrılmak isteyip ayrılamayan ve fakat mültecilik statüsü ve kalıcı çözümler kapsamında Türkiye vatandaşlığı kapısının da açılmadığı bir ortamda, mülteciler, sağlık hakkından vatandaşlık hakkına, çalışma hakkından eğitim hakkına erişime kadar pek çok sorunla boğuşmak zorunda bırakılmaktadır. Mülteciler, aynı zamanda ayrımcılık, ırkçılık ve zorbalıkla da baş etmek zorunda kalmaktadır.

Kuşkusuz çocuklar söz konusu olduğunda, eğitim hakkı, çocukların kendilerini gerçekleştirmeleri için bir temel hak olarak en önemli alanlardan birini oluşturmaktadır. Türkiye'de yaşayan mülteci çocuk ve gençlerin eğitim haklarına erişimleri konusunda önemli ilerlemeler kaydedilmiş olsa da; merkezi idare tarafından, Türkiye'nin politik ihtiyaçları göz önünde bulundurularak sürekli değiş(tiril)en mültecilere yönelik tutum ve uygulamalar ile özellikle yereldeki farklı yaklaşımlar/uygulamalar, eğitim hakkının kullanılmasının önünde engel oluşturmaktadır.

Bu çalışma, mülteci çocuk ve gençlerin Türkiye'de yaşamak zorunda bırakıldıkları güçlüklerden birisi olan eğitim hakkına erişim konusuna odaklanmaktadır. Mülteci çocukların eğitim hakkına erişimine ilişkin ebeveynlerin ve Türkiye'ye geldikten sonra eğitim sistemine dâhil olmuş ama araştırmanın yapıldığı tarihte zorunlu eğitim yaşını aşmış olan gençlerin deneyimlerine odaklanan çalışma, güncel durumun, temel sorun alanlarının, ihtiyaç ve beklentilerin ortaya çıkarılmasını amaçlamaktadır. Araştırma raporunun, mültecilerin sözü olmasını umuyor ve yapılandırılacak tüm çalışmalarda mülteci çocukların yüksek yararını gözeterek şekilde kullanılmasını umut ediyoruz.

2. ARAŞTIRMA HAKKINDA

2.1 Araştırmanın Amacı ve Kapsamı

¹ Bu çalışma kapsamında "mülteci" kavramı Türkiye'de yaşayan tüm geçici koruma ve uluslararası koruma başvuru/statü sahiplerini ifade etmek için kullanılmaktadır. Rapor, Türkiye'nin 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne koyduğu coğrafi sınırlamanın farkında olarak, Türkiye'deki geçici koruma ve uluslararası koruma başvuru/statü sahiplerinin, zulüm, insan hakları ihlalleri, çatışma ve savaşımlardan dolayı zorla yerinden edilmiş kişiler olarak, "mülteci" olarak tanınması gerekliliğine atfen, kavramı bilinçli bir şekilde kullanmaktadır.

Bu araştırmanın amacı, Türkiye’de yaşayan mülteci çocukların eğitime erişimlerine ilişkin durumun yetişkinlerin gözünden değerlendirilmesi ve böylelikle ihtiyaçların belirlenmesidir. Bu amaçla, Türkiye’de yaşayan mülteci çocukların ebeveynleri ve Türkiye’ye geldiklerinde zorunlu eğitim yaşındayken çeşitli kademelerde öğretim hayatına devam etmiş olan, ama araştırma döneminde 18-27 yaş arasında olan gençlerle görüşmeler yapılmıştır. Araştırma kapsamında kırk iki ebeveyn ve 18-27 yaş aralığında on iki genç ile görüşme yapılmıştır. Görüşme kapsamında sorulan sorular, sosyo-demografik özellikler, eğitime erişime ilişkin değerlendirmeler ve sorunlar ile eğitime erişim konusundaki ihtiyaç ve beklentilere odaklanmıştır.

2.2 Araştırmanın Yöntemi

Türkiye’de yaşayan mülteci/göçmen/sığınmacı gruplarla yapılacak araştırmalara getirilen sınırlamalar, bu alanda yapılan çalışmaları etkilemektedir. Buna, yaklaşık iki yıldır Covid-19 salgınının, hayatımızın pek çok alanında olduğu gibi, saha araştırmalarını da sınırlaması eklenince, telefon ve/veya çevrimiçi görüşme yöntemlerinin kullanılması ağırlık kazanmıştır. Bu çalışmada da, tüm bu gelişmeler göz önünde bulundurularak, rapora temel teşkil eden görüşmelerin telefon üzerinden yürütülmesi yöntemi benimsenmiştir. Öncelikle Mülteci-Der danışanı olan kişilere ulaşılmış ve çalışmaya katkı sunmayı kabul edenlerle, uygun gün/saat belirlenerek telefonla görüşmeler yürütülmüştür. Bunun yanı sıra, kartopu yöntemi kullanılarak Mülteci-Der danışanı olmayan kişilere de ulaşılmaya çalışılmış ve danışanlarla eşit oranda olmasa da onlarla da görüşmeler yürütülmüştür. Görüşmelerin, görüşmecilerin kendini rahat hissettiği dilde yürütülmesi için özen gösterilmiştir; bu sebeple ihtiyaç olması halinde görüşmeler tercüman eşliğinde yapılmıştır.

Görüşmelere başlamadan önce görüşmeleri yürütecek kişilere ve tercümanlara, görüşmelerin yürütülmesine ilişkin temel bilgiler iletilmiştir. Bunun akabinde, görüşme sorularının görüşülen grup için geçerliliğini test etmek üzere pilot görüşmeler yapılmış; görüşme sorularının nihai versiyonu pilot görüşmeler sonrasında hazırlanmıştır.

Görüşmelerden önce tüm görüşmecilere katılımın gönüllü olduğu aktarılmış ve görüşmecilerin sözlü onayı alınmıştır. Raporda yer verilen görüşme alıntılarında, kişilerin kimliğini açık edebilecek ve dolayısıyla güvenliğini riske atabilecek kişisel bilgilere yer verilmemiş ve şehir, yer gibi bilgiler yerine X, Y gibi harfler kullanılmıştır. Alıntıların sonunda parantez içinde yer verilenler beyan edilen yaş, cinsiyet ve uyruk bilgileridir. Bunun sebebi, mülteciler oldukça farklı etnik, dini ve kültürel kimliklerin bir arada yaşadığı ülkelerden geliyor olsa da, Türkiye’de düzenlemelerin uyruk üzerinden yapıyor olmasıdır.

2.3 Araştırmanın Sınırlılıkları

Çocuk katılımının sağlanmasının en önemli araçlarından birisi, çocukların kendilerini ilgilendiren konularda görüşlerini belirtmelerinin sağlanmasıdır. Çocuk hakları belgelerine göre, çocuk katılımının sağlanması için alan açmak, yetişkinlerin sorumluluğundadır. Çocuk görüşünün alınmasının çok çeşitli yolları vardır ve çocuklarla yaşlarına uygun araçlar kullanarak görüşme yapmak, bunlardan sadece bir tanesidir. Çocuklarla yapılacak görüşmelerde güvenli alanlar oluşturulmasının önemi büyüktür. Salgın koşullarında telefon üzerinden yapılacak görüşmelerde çeşitli yaş gruplarından çocuklar için güvenli alanlar oluşturmanın zorlukları değerlendirilerek, bu çalışma kapsamında çocuklarla görüşme yapılmamasına karar verilmiştir. Bu nokta araştırmanın en önemli sınırlılıklarındandır.

Türkiye’de yaşayan mülteci nüfusun yoğunluğu ve çalışmanın nitel karakteri göz önünde bulundurulduğunda, bu çalışmanın temsili olduğunu söylemek mümkün değildir. Çalışmanın amacı göz önünde bulundurularak, Türkiye’de eğitim sistemine dâhil olmuş, okul hayatını deneyimlemiş mülteci gençler ve halihazırda okul çağında çocuğu olan ebeveynlerle görüşme yapılmış; Türkiye’de eğitim sistemi ile ilişkilanmemiş hanelerle yapılmamıştır. Ek olarak, özel gereksinimli çocuklara veya onların ebeveynlerine ulaşmak mümkün olmamıştır. Bu grupların ihtiyaç ve beklentileri raporlamada eksik kalmıştır. Ancak yine de bu çalışmanın, Türkiye’de yaşayan mülteci çocukların eğitime erişimlerine ilişkin ebeveyn ve gençlerin deneyimlerine odaklanarak önemli veriler sağladığını ve özellikle ihtiyaç ve beklentilere yönelik bir çerçeve sunduğunu söylemek mümkündür.

3. MÜLTECİ ÇOCUKLAR VE EĞİTİME ERİŞİM

Bu bölüm, öncelikle uluslararası sözleşmeler ve mevzuat temelinde mülteci çocukların eğitim hakkına ilişkin Türkiye’de nasıl bir çerçeve çizildiğine; ardından da Türkiye’deki mülteci çocukların eğitim hakkına erişimlerine güncel veriler üzerinden bakmayı amaçlamaktadır.

3.1 Türkiye’de Uluslararası Sözleşmeler ve Ulusal Mevzuat Bağlamında Mülteci Çocukların Eğitime Erişimi

Bilindiği üzere, günümüzde uluslararası mülteci hukukunun temelini oluşturan metinler Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi ve Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1967 Protokolü’dür. Uluslararası koruma ile mülteci ve sığınmacıların hak ve hizmetlere erişiminin çerçevesini çizen bu metinlere Türkiye de taraf olmakla birlikte, Türkiye’nin sözleşmeleri imzalamasından bugüne kadar geçen sürede hala devam eden coğrafi sınırlama, Türkiye’de yaşayan mülteci ve sığınmacıların haklarına ilişkin çerçeveyi ve yaşam koşullarını doğrudan etkilemektedir.

Türkiye’nin koyduğu coğrafi sınırlama, Avrupa Konseyi üye ülkeleri dışından gelen kişiler için mülteci statüsünün tanınmasını engeller. Bu kapsamda, Türkiye’nin mevcut yasal düzenlemesinde, uluslararası koruma kapsamında Avrupa dışından gelenler için şartlı mültecilik statüsü ve kitlesel akın durumlarında uygulanabilecek geçici koruma düzenlemesi bulunmaktadır. Bu yasal çerçeveye ilişkin Türkiye mevzuatındaki güncel düzenleme, 2013 yılında kabul edilen 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK)’dur. YUKK 91. Maddede yer verilen Geçici Koruma’ya dair Yönetmelik de Ekim 2014’te yürürlüğe girmiştir. Geçici Koruma Yönetmeliğinin geçici maddesi gereği, Suriye vatandaşları, vatansızlar ve Suriye’de mülteci statüsünde olup 2011 yılında Suriye’deki iç savaş sonucu yaşanan kitlesel göç sonucu veya daha öncesinde bireysel olarak Türkiye’ye sığınanlar, geçici koruma kapsamına alınmıştır. Coğrafi sınırlama gereği, “şartlı mülteci” veya “geçici koruma” kapsamındakilerin yerel entegrasyon yoluyla Türkiye’de kalıcı bir çözüme ulaşmaları mümkün değildir. Bu statüler, sadece yerel entegrasyon dışında başka bir kalıcı çözüm sağlanana kadar

Türkiye’de kalış izni sağlar. Bir başka deyişler, Türkiye’de uluslararası koruma, “geçicilik” üzerine kurulmuştur.

Bu kısıtlamalara rağmen, yine de geçen yıllar içerisinde Türkiye’de mülteci koruması kapsamında önemli adımlar atıldığından söz etmek mümkündür. Bu raporun odağı olan mülteci çocukların eğitim hakkı bağlamında 2014’ten bu yana önemli ilerlemeler kaydedilmiş olsa da, Türkiye’de yaşayan mülteci çocukların tümünün eğitime erişimi henüz sağlanamamıştır.

Eğitim hakkı temel bir insan hakkıdır ve nitelikli eğitime erişim hiçbir temelde ayırım yapılmaksızın herkes için evrensel bir haktır. Eğitim hakkı, en genel tabirle, herkesin ücretsiz temel eğitimden yararlanmasını ifade ediyor olsa da, eğitim hakkının gerçekleşmesi çocuklar bakımından daha hayati bir önem taşımaktadır. Bunun sebebi, eğitim hakkı ve nitelikli eğitime erişimin, hem çocukların kişilikleri ile zihinsel ve bedensel yeteneklerinin gelişmesi hem de diğer insan haklarının gerçekleşmesiyle ilişkili olmasıdır. Dolayısıyla eğitim hakkı, çocukların diğer haklarının hayata geçmesinde kilit önemdedir.

Türkiye Devleti, hem uluslararası sözleşmelerin tarafı olarak hem de kendi yasalarına dayalı bir yükümlülük olarak sınırları içerisinde yaşayan tüm çocukların, herhangi bir temelde ayrımcılığa uğramadan eğitime erişimini sağlamaktan sorumludur. Türkiye’nin taraf olduğu Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (m.28-29); Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme (m.13); İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (m.26); Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’ne Ek Protokol (m.2) gibi pek çok sözleşmede çocukların eğitim hakkı garanti altına alınmıştır. Türkiye’nin taraf olduğu Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’nin 28. maddesi taraf devletleri, ilköğretimi zorunlu ve parasız olarak sağlamak; ortaöğretimi ve yükseköğretimi tüm çocuklara açık hale getirmek; eğitim ve meslek seçimi için bilgi ve rehberlik vermek; okula devamı sağlamak ve okul terk oranlarını düşürmek için önlem almak ile yükümlü tutar. Aynı sözleşmenin 22. maddesinin 1. fıkrası ise şöyle der:

Eğitim hakkı ve nitelikli eğitime erişim, hem çocukların kişilikleri ile zihinsel ve bedensel yeteneklerinin gelişmesi hem de diğer insan haklarının gerçekleşmesiyle ilişkilidir. Dolayısıyla eğitim hakkı, çocukların diğer haklarının hayata geçmesinde kilit önemdedir.

‘Taraf Devletler, ister tek başına olsun isterse ana–babası veya herhangi bir başka kimse ile birlikte bulunsun, mülteci statüsü kazanmaya çalışan ya da uluslararası veya iç hukuk kural ve usulleri uyarınca mülteci sayılan bir çocuğun, bu Sözleşmede ve insan haklarına veya insani konulara ilişkin ve söz konusu Devletlerin taraf oldukları diğer Uluslararası Sözleşmelerde tanınan ve bu duruma uygulanabilir nitelikte bulunan hakları kullanması amacıyla koruma ve insani yardımdan yararlanması için gerekli bütün önlemleri alırlar.’²

1951 Sözleşmesi de özellikle 22. maddede çocukların eğitim hakkına değinir ve taraf devletleri mülteci çocukların sözleşmede yer alan haklardan yurttaş çocuklarla eşit bir biçimde faydalanması konusunda önlemler almakla yükümlü tutar:

‘1. Taraf Devletler, mültecilere, temel eğitim konusunda, vatandaşlarına uyguladıkları muamelenin aynısını uygulayacaklardır.

² UNICEF, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme: Yazılı Maddeler, <https://www.unicef.org/turkey/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme> (Erişim: 19.11.2021)

*2. Taraf Devletler, mültecilere, temel eğitimin dışındaki eğitim konusunda ve özellikle çalışmalarından yararlanma, yabancı ülke okullarından alınmış eğitim sertifikalarının, üniversite diplomalarının ve derecelerinin tanınması, harç ve resimlerden muafiyet ve eğitim bursları alanlarında mümkün olduğu kadar müsait ve herhalde genel olarak aynı şartlar içindeki yabancılara tanınanlardan daha az müsait olmayan şekilde muamele edeceklerdir.*³

Türkiye'nin iç hukukunda çocukların eğitim hakkını güvence altına alan pek çok düzenlenme mevcut olsa da, genel olarak Türkiye'deki mültecilerle ilgili mevzuatta mülteci çocukların eğitim haklarına ilişkin doğrudan bir düzenleme yapılmamıştır. Temel eğitimin her biri dört yıl olmak üzere üç kademede verildiği Türkiye'de, yurttaş ol(a)mayan tüm çocukların yasal olarak temel eğitime erişme hakkı vardır. Bu hak, yukarıda söz edilen uluslararası sözleşmeler ile anayasa ve mevcut düzenlemeler haricinde YUKK ve Geçici Koruma Yönetmeliği (GKY) kapsamında da belirtilmiştir. YUKK madde 89 ile GKY madde 26 ve 28, geçici koruma ve uluslararası koruma sahibi kişiler ve aile üyelerinin ilköğretim ve ortaöğretim hizmetlerinden faydalanabileceğini açıkça belirtir.

Yıllar içinde Suriye ve diğer ülkelerden göçün devam etmesi, özellikle Suriyeli mülteci çocuk nüfusunun fazla olması ve ihtiyaçların farklılaşması ile birlikte YUKK ve GKY'nın yanı sıra, Eylül 2014'te, Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından 2014/21 sayılı Yabancılara Yönelik Eğitim ve Öğretim Hizmetleri Genelgesi düzenlenmiştir. Bu genelgeyle sadece uluslararası koruma veya geçici korumaya kayıtlı olan öğrencilerin değil, çeşitli sebeplerle henüz kaydı olamayan/kimlik belgesi alamayan çocukların eğitim hakkı da dâhil olmak üzere önemli değişiklikler yapılmış ve Geçici Eğitim Merkezleri (GEM) aracılığıyla Suriyeli çocukların eğitime dâhil olmalarına imkân sağlanmıştır. GEM'ler revize edilmiş Suriye müfredatına göre, Arapça eğitim veren merkezlerdir; ancak daha sonrasında GEM'lerin 2020 yılına kadar kademeli olarak kapatılmasına ve eğitimine GEM'lerde devam eden öğrencilerin MEB bünyesindeki okullara kaydedilmesine yönelik değişiklik yapılmıştır.

Bunların yanı sıra, uluslararası kuruluşlarla işbirliği içinde yürütülen çeşitli programlar da eğitime erişimi desteklemiştir. Bu destekler içinde Şartlı Eğitim Yardımı (Ş.E.Y.) öne çıkanlardan biridir. Türkiye'de 2003 yılından itibaren en kırılgan durumdaki çocukların okullaşması ve okula devamının artırılması amacıyla yürütülen bir destek programı olan Ş.E.Y. 2017 yılından itibaren Suriyeli ve diğer mülteci aileleri de içerecek şekilde genişletilmiştir. Norveç, ABD ve AB desteğiyle⁴ yürütülen Ş.E.Y. kapsamında 620.000 çocuk desteklenmiş; 2021 yılı için bu sayının 700.000 olması hedeflenmiştir.⁵ Ş.E.Y. programının yanı sıra, Avrupa Birliği, UNICEF, Türk Kızılayı gibi örgütlerin işbirliğinde çocukların eğitime erişimleri için farklı programlar ve projeler uygulanmıştır. Bunlardan biri "Suriyeli Çocukların Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonunun Desteklenmesi Projesi (PIKTES)"tir. 2016 yılında başlayan PIKTES Projesi, Avrupa Birliği desteğiyle yürütülmektedir ve Aralık 2021 itibari ile projenin tamamlanması hedeflenmektedir. Yaygın eğitim kapsamındaki bir diğer program ise 2018 yılında hayata

³ BMMYK & T.C İçişleri Bakanlığı, İltica ve Göç Mevzuatı, Şubat 2005, s.64, https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/Yayinlar/Kitaplar/iltica_goc_mevzuati.pdf, (Erişim: 19.11.2021)

⁴ UNICEF, "Türkiye'de Çocukların Eğitim Yoluyla Korunması" 15.02.2018, <https://www.unicef.org/turkey/hikayeler/t%C3%BCrkiyede-%C3%A7ocuklar%C4%B1n-e%C4%9Fitim-yoluyla-korunmas%C4%B1> (Erişim: 28.8.2021)

⁵ European Commission (Avrupa Komisyonu) Basın Açıklaması, "Turkey: EU extends humanitarian support for refugees" (Türkiye: AB Mülteciler İçin İnsani Yardım Desteğini Uzatıyor), 23.12.2020, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_20_2526?fbclid=IwAR25aDCNKOD1sCyBvB8nkSKCp1OIkgctcgk0t5wVbcH8Ij2nJ923rsu-fio (Erişim: 05.08.2021)

geçirilen ve uzun süredir eğitimine devam edemeyen 10-18 yaş grubundaki mülteci çocukları hedefleyen, UNICEF'in MEB ortaklığında yürüttüğü Hızlandırılmış Eğitim Programı (HEP)'dir. HEP 12 ilde, 75 Halk Eğitim Merkezi'ne uygulanmaktadır.⁶ Ayrıca UNICEF Gençlik ve Spor Bakanlığı ile ortaklaşarak 33 ildeki 95 Gençlik Merkezi aracılığıyla, mülteci çocuklar için Türkçe Dil Kursları açmış ve iki düzeyi tamamlayan çocuklar, eğitimlerine devam etmek üzere devlet okullarına yönlendirilmiştir.⁷ Yükseköğretim seviyesinde ise mülteci gençler devlet üniversitelerine Yabancı Öğrenci Sınavı (YÖS) veya özel üniversitelere ise üniversitenin belirlediği şartları karşılarsa yerleşebilmektedirler. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı (YÖK), 2022 yılından itibaren Merkezi Yurt Dışından Öğrenci Kabul Sınavı (MYÖS) yapılacağına dair kararını iptal etmiş ve ortaöğretiminin tamamını yurtdışında tamamlamış yabancı öğrenciler için, ilki Ocak 2023'te olmak üzere Türkiye Yurt Dışından Öğrenci Kabul Sınavı (TR-YÖS) yapılacağını duyurmuştur. Üniversitelere, yurt dışından öğrenci kabulünde TR-YÖS sonuçlarının kullanılmasının tavsiye edileceği de belirtilmiştir.⁸ 2022-23 eğitim öğretim yılından önce Türkiye'deki ortaöğretim kurumlarına kayıt yaptıran veya mezun olan yabancı uyruklu öğrencilerin ise, hem YÖS hem Yükseköğretim Kurumları Sınavı (YKS) sınavlarının şartlarını yerine getirmeleri halinde, üniversiteye girebilmelerine karar vermiştir. 2022-23 eğitim öğretim yılından itibaren kayıt yaptıracaklar ise, sadece YKS sınavı ile üniversiteye giriş hakkı kazanacaklardır.⁹ Mülteci gençlerin yükseköğretime erişimini kolaylaştırmak için Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK), Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB) ile ortaklaşmakta ve DAFİ burs programını yürütmektedir. YTB'nin yabancı öğrencilere yönelik "Türkiye Bursları" programının Suriye'ye ayrılan kotası için Türkiye'de geçici koruma kapsamında olan Suriyeli gençlere öncelik tanınmıştır. 2020 yılından itibaren, YTB Burslarından yararlanacak geçici koruma kapsamındaki öğrencilerin, başvuru aşamasında ÖSYM tarafından düzenlenen Yükseköğretim Kurumları Sınavı (YKS)'nin Temel Yeterlilik Testi (TYT) oturumuna girmeleri ve oturum sonuçlarını da sunmaları gerekmektedir.¹⁰

Tüm bu çalışma ve gelişmelere rağmen, aşağıda daha ayrıntılı aktarıldığı gibi, Türkiye'de hala eğitime erişemeyen mülteci çocuk ve gençler vardır. Bu durumun çeşitli sebepleri vardır ve bu sebeplerin ortadan kaldırılmasına yönelik destek mekanizmalarının geliştirilmemesi, çocukların eğitim hakkını gerçekleştirmelerinin önündeki engelleri oluşturmaktadır. Aşağıdaki tablo¹¹ bu engelleri ilgili başlıklar altında kategorize etmektedir:

⁶ UNICEF, (b.t.), "Yaygın Eğitim Programı" Unicef, Milli Eğitim Bakanlığı, Gençlik ve Spor Bakanlığı, Türk Kızılay Derneği ortak programı, <https://www.unicef.org/turkey/media/8006/file> (Erişim: 09.09.2021)

⁷ a.g.e.

⁸ Yükseköğretim Kurulu, Basın ve Halkla İlişkiler Müşavirliği, Basın Açıklaması, 22.12.2021, <https://www.yok.gov.tr/HaberBelgeleri/BasinAciklamasi/2021/yurt-disindan-ogrenci-kabulune-iliskin-basin-aciklamasi.pdf> ve Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı, Eğitim-Öğretim Dairesi Başkanlığı, "Yurtdışı Öğrenci Kabulü Esasları", 23.06.2021, Sayı: E-75850160-301.02.02-87652

⁹ Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı, Eğitim-Öğretim Dairesi Başkanlığı, "Yurtdışı Öğrenci Kabulü Esasları", 23.06.2021, Sayı: E-75850160-301.02.02-87652

¹⁰ Türkiye Bursları Duyurusu, "2021 Türkiye Burslarına Başvuran Suriye Uyruklu Adayların Dikkatine!" (b.t.) <https://turkiyeburslari.gov.tr/tr/duyuru/2021-turkiye-burslarina-basvuran-suriye-uyruklu-adaylarin-dikkatine> (Erişim: 29.09.2021)

¹¹ Tüzün, Işık, "Türkiye'de Mülteci Çocukların Eğitim Hakkını ve Karşılıklı Uyumu Destekleyen Yaklaşımlar, Politikalar ve Uygulamalar" European Liberal Forum Yayınları, 2017, https://www.liberalforum.eu/wp-content/uploads/2018/09/publication_final.pdf (Erişim: 05.09.2021)

ERİŞİM	NİTELİK	KAPSAYICILIK
Yasal statü ve okula kayıt prosedürleri	Sosyal ve duygusal iyi olma halini destekleyen eğitim süreçleri ve ortamları	İlgili ve çoğulcu eğitim içerikleri ve yöntemleri
Derslik ve seviye tespiti işlemleri, telafi olanakları	Psikososyal destek olanakları	Eğitim dili/dilleri
Okulların ve sınıfların fiziksel kapasitesi	Akademik destek olanakları	Risk altındaki ve özel gereksinimli gruplar için özel önlemler
Okula güvenli ve ücretsiz erişim	Dil öğrenimi için olanaklar	Ayrımcı tutumlar, dışlanma ve akran zorbalığı
Ayrımcı uygulamalar	Eğitim materyallerinin niteliği	Aile ve topluluk katılımı
Yoksulluk; çocuk yaşta/zorla evlendirme ile çocuk işçiliği başta olmak üzere bağlantılı hak ihlalleri	Öğretmen politikaları (yaşam koşulları, istihdam, yeterlikler vb.)	Çocuk katılımı

Şekil 1: Mülteci çocukların eğitime ilişkin başlıca sorun alanları

3.2 Türkiye’de Yaşayan Mülteci Çocukların Eğitime Erişiminde Güncel Durum

Yukarıda söz edilen düzenlemeler ve programlar/projeler, Türkiye’de yaşayan mülteci çocukların eğitime erişimine ilişkin yasal ve mevcut çerçeveyi sunmuştur. Her ne kadar bunlar

“Eğitime dâhil etme söz konusu olduğunda zamanlama hayati önem taşımaktadır. Bu kritik yaştaki başarı ya da başarısızlık işgücü piyasasında yaşam boyu sürecek sonuçlara yol açabilmektedir.”
OECD İstihdam, Çalışma ve Sosyal İşler Direktörü Stefano Scarpetta

Türkiye’de yaşayan mülteci çocukların eğitime erişimine ilişkin ilerleme kaydedilmesini sağlasa da, sınırlı veriler çocukların eğitime dâhil edilmesinde hala kaydedilmesi gereken uzun bir yol olduğunu göstermektedir.

Verilerin sınırlılığı, yaş, cinsiyet, menşe ülkenin kültürel özellikleri gibi noktaları göz önünde bulundurarak politika üretmeye engel olur. OECD İstihdam, Çalışma ve Sosyal İşler Direktörü Stefano Scarpetta, “Eğitime dâhil etme söz konusu olduğunda zamanlama hayati önem taşımaktadır. Bu kritik yaştaki başarı ya da başarısızlık, işgücü piyasasında yaşam boyu sürecek sonuçlara yol açabilmektedir. Ancak kapsamlı, uygun verilerle desteklenmiş bilgiler sayesinde bu çocukların ihtiyaçlarını belirleyebilir, onları daha iyi koruyabilir, okul yaşamından işgücü piyasasına geçilirken

becerilerini ve yapabilirliklerini geliştirebiliriz”¹² diyerek güvenilir ve geçerli veri toplamanın önemine vurgu yapar.

Dolayısıyla, öncelikle verilerle başlamak gerekirse, Türkiye’de geçici koruma kapsamında yaşayan Suriyelilere ilişkin daha ayrıntılı veri paylaşılsa da, uluslararası koruma

¹² UNICEF Basın Bülteni, “Büyük veri açıkları nedeniyle mülteci, göçmen ve yerinden olmuş çocuklar tehlikelerle karşı karşıya kalıyor ve temel hizmetlere erişemiyor”, 15.02.2018, <https://www.unicef.org/turkey/bas%C4%B1n-b%C3%BCtenleri/b%C3%BCy%C3%BCk-veri-a%C3%A7%C4%B1klar%C4%B1-nedeniyle-m%C3%BCltec-i-g%C3%B6çmen-ve-yerinden-olmu%C5%9F-%C3%A7ocuklar> (Erişim: 04.09.2021)

kapsamındakilerle ilgili güncel istatistiksel verilerin paylaşılmadığı ifade edilmelidir. Göç İdaresi Başkanlığı'nın¹³ verilerine göre, Türkiye'de uluslararası koruma başvurusu yapan kişi sayısı 2020 yılında 31.334 kişi olmuştur. 2020 yılsonu itibari ile uluslararası koruma başvurusu yapan ilk üç uyruk Afganistan, İran ve Irak'tır.¹⁴ Bunun sadece 2020 yılında başvuru yapanların sayısı olduğunun ve Türkiye genelinde şu anda uluslararası koruma kapsamında olanlara dair bir veri sunulmadığının altını çizmek gerekmektedir; ancak Göç İdaresi Başkanlığı'nın bazı açıklamalarından bu sayının 300.000 civarında olduğu anlaşılmaktadır.¹⁵ 11 Kasım 2021 itibari ile Türkiye'de toplam 3.731.028 geçici koruma kapsamında Suriyeli yaşarken, geçici barınma merkezlerinde kalan 51.732 kişi dışındaki Suriyelilerin sayısı 3.679.296'dır.¹⁶

Geçici koruma kapsamındaki Suriyeli nüfusun yaşa ve cinsiyete göre dağılımına bakıldığında ise şöyle bir tabloyla karşılaşılmaktadır:

**GEÇİCİ KORUMA KAPSAMINDA BULUNAN SURIYELİLERİN
YAŞ VE CİNSİYETE GÖRE DAĞILIMI**

YAŞ	ERKEK	KADIN	TOPLAM
TOPLAM	2.006.891	1.724.137	3.731.028
0-4	263.898	246.351	510.249
5-9	294.085	276.205	570.290
10-14	221.032	207.641	428.673
15-18	139.588	119.549	259.137
19-24	286.682	215.982	502.664
25-29	223.517	162.217	385.734
30-34	168.553	122.329	290.882
35-39	126.472	99.044	225.516
40-44	86.423	75.348	161.771
45-49	58.580	57.269	115.849
50-54	46.471	45.327	91.798
55-59	35.359	35.411	70.770
60-64	23.310	24.069	47.379
65-69	15.183	16.029	31.212
70-74	8.972	9.883	18.855
75-79	4.412	5.469	9.881
80-84	2.417	3.226	5.643
85-89	1.150	1.699	2.849
90 ve üstü	787	1.089	1.876

*11.11.2021 tarihi itibarıyla

Şekil 2: Geçici Koruma kapsamında Türkiye'de yaşayan Suriyelilerin yaş ve cinsiyete göre dağılımı - 11 Kasım 2021 itibarıyla (Kaynak: Göç İdaresi Başkanlığı web sitesi)

Bu tabloda da görüldüğü üzere, Türkiye'de yaşayan Suriyeli çocukların (0-18 yaş) sayısı 1.768.349'dur. Suriyeli nüfus arasında zorunlu eğitim çağı denebilecek yaştaki çocukların (5-18 yaş) sayısı 1.258.100; üniversite çağındaki nüfusun (19-24 yaş) sayısı ise 502.664'tür.

¹³ Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün statüsü 29.10.2021 tarihinde Göç İdaresi Başkanlığı olarak değiştirilmiştir.

¹⁴ Göç İdaresi Başkanlığı, İstatistikler, Göç Alanındaki Güncel Sayılar, Uluslararası Koruma İstatistikleri, <https://www.goc.gov.tr/uluslararasi-koruma-istatistikler> (Erişim: 07.09.2021)

¹⁵ TBMM Göç ve Uyum Alt Komisyonu, 27. Dönem, 5. Yasama Yılı, İncelenmemiş Tutanak s.13, 10.11.2021, https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/komisyon_tutanaklari.goruntule?pTutanakId=2857 (Erişim: 18.11.2021); Göç İdaresi Başkanlığı, Duyuru, 01.11.2021, <https://www.goc.gov.tr/istanbul-ilinde-25-milyon-yabancinin-yasadigi-yonundeki-iddialar-hakkinda> (Erişim 15.11.2021)

¹⁶ Göç İdaresi Başkanlığı, İstatistikler, Göç Alanındaki Güncel Sayılar, Geçici Koruma İstatistikleri, <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> (Erişim: 17.11.2021)

Dolayısıyla, bugün Türkiye’de mülteci çocuk ve gençlerin eğitim hakkı denildiğinde, 1.760.000’den fazla Suriyeli öğrenciden söz edilmektedir.

Bu raporda çağ nüfusu ve okullaşma verileri için, Milli Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü Göç ve Acil Durumlarda Eğitim Daire Başkanlığı’nın Ekim 2021 Bülteni¹⁷ temel alınmaktadır. Ancak, aynı kurumun önceki dönemlerde paylaştığı bültenlerde yer alan verilerle, Ekim 2021 bültenindeki veriler arasında ciddi çelişkiler mevcuttur. Ciddi çelişkiler Göç İdaresi Başkanlığı ile MEB’in özellikle uluslararası korumaya (UK) ilişkin verilerinde de mevcuttur. Raporda bu çelişkilere mümkün olduğunca yer verilecektir.

MEB Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü Göç ve Acil Durumlarda Eğitim Daire Başkanlığı’nın Ekim 2021 bülteninde, geçici koruma kapsamındaki çağ nüfusu ve okullaşma oranları dışında, ilk kez Türkiye’deki tüm yabancılara ve uluslararası koruma kapsamındaki çağ nüfusu ve okullaşma oranlarına yer verilmiştir. Buna göre, Türkiye’de yaşayan tüm yabancı uyruklular içinde çağ nüfusu (5-17 yaş), 1.365.884’tür; bu çocukların %67,97’sinin (928.485 kişi) okullaştığı belirtilmektedir. Uluslararası koruma kapsamında ise 5-17 yaş arasında toplam 1.265.866 çocuktan %67,52’sinin (854.839) okullaştığı bilgisi yer almaktadır ki bu, Göç İdaresi Başkanlığı’nın verdiği sayıların çok üstündedir. Mülteci-Der’in konuya açıklık getirmek üzere başvurduğu MEB Göç ve Acil Durumlarda Eğitim Daire Başkanlığı ile 19.11.2021 tarihinde yaptığı telefon görüşmesinde, Ekim 2021 Bülteni’nde “Uluslararası Koruma” kapsamında verilen toplam nüfus ve çağ nüfusu verilerinin, geçici korumadaki Suriyeliler ile Afganistan, Irak, Yemen, Somali ve Filistinli olmak üzere toplam altı ülke vatandaşını kapsadığı belirtilmiştir. Başka bir deyişle, örneğin Geçici Koruma kapsamında olup okula giden bir çocuk MEB Bülteni’nde hem Geçici Koruma kapsamında hem de Uluslararası Koruma kapsamında yer alırken; Uluslararası Koruma kapsamında olan İranlı veya Sudanlı çocuklara bu istatistiklerde yer verilmemektedir.

MEB Ekim 2021 bültenine bakıldığında, 2021-22 eğitim öğretim yılında Geçici Koruma (GK) kapsamındaki 5-17 yaş arasında çağ nüfusunun 1.124.353; okullaşan çocuk sayısının ise, 731.713 (%65) olduğu görülmektedir. Sadece Ekim 2021 bültenindeki verilere bakıldığında, 2021-22 eğitim öğretim yılında GK kapsamındaki okullaşma oranının bir önceki yıl için verilen %54.4 oranından %65’e çıktığı görülmektedir. Ancak bu noktada, MEB Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü’nün daha önce yayınladığı bültenlerdeki verilerle, Ekim 2021’de yayınladığı veriler arasında ciddi bir çelişki olduğu ifade edilmelidir. Ekim 2021 bültenine göre, 2020-2021 Eğitim öğretim yılında GK kapsamında okullaşan öğrenci sayısı 651.406¹⁸ iken, bir önceki Haziran 2021 bülteninde bu sayı, 771.458¹⁹; okullaşma oranı da %64,44 olarak belirtilmiştir. Mülteci-Der’in MEB Göç ve Afet Durumlarında Eğitim Daire Başkanlığı yetkilisi ile yaptığı görüşmede, önceki yıllara ait verilerde bazı yanlışlıklar olduğu ve Ekim 2021 Bültenindeki verilerin esas alınması gerektiği belirtilmiştir.

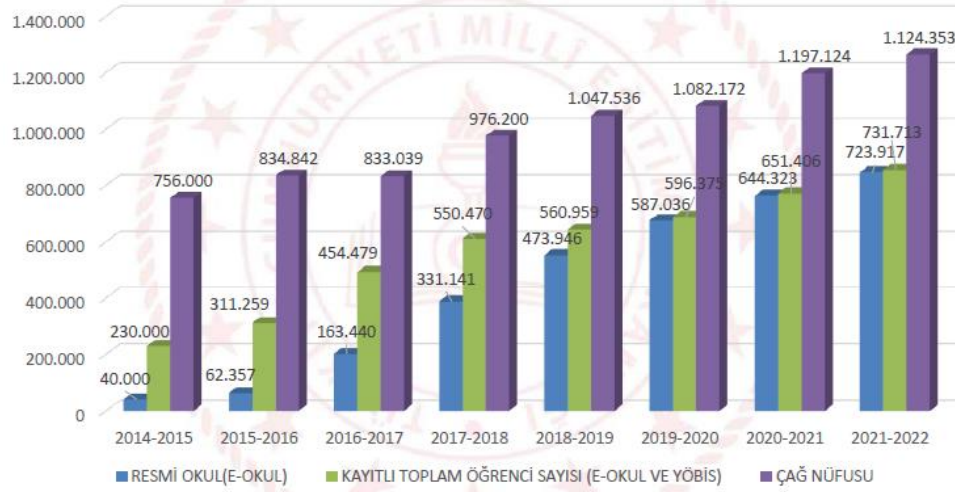
¹⁷ T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü Göç ve Acil Durumlarda Eğitim Daire Başkanlığı, Ekim 2021 Bülteni, http://hbogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2021_11/05171729_ekim3.pdf (Erişim 17.11.2021)

¹⁸ a.g.e.

¹⁹ T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü Göç ve Acil Durumlarda Eğitim Daire Başkanlığı, Haziran 2021 Bülteni, https://hbogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2021_07/09200139_Haziran_2021_internet_bulteni_.pdf (Erişim: 08.09.2021)

Yıllara Göre Ülkemizde Eğitime Erişimi Sağlanan Geçici Koruma Altında Bulunan (SURIYE) Yabancı Uyruklu Öğrencilerin Sayısı

Açık okullara kayıtlı 33.284 öğrenci e-okul sistemine dahil edilmiştir.
**11 Ekim 2021 e-okul ve YÖBİS verileri

Şekil 3: MEB Ekim 2021 Bülteni: Yıllara göre Türkiye’de eğitim sistemine dâhil olan ve geçici koruma altında olan öğrencilerin sayısı http://hbogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2021_11/05171729_ekim3.pdf

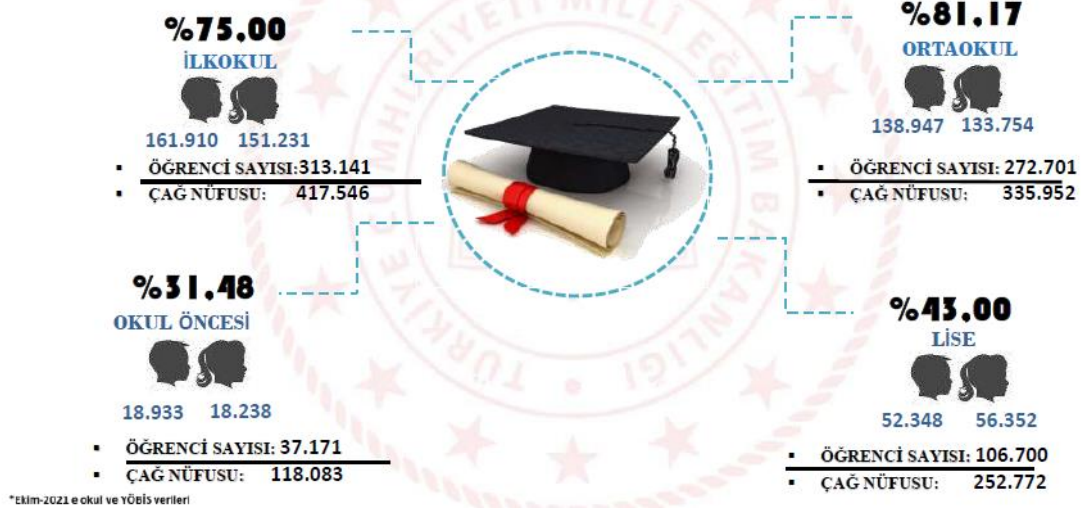
Ekim 2021 bültenindeki sayılar veri olarak kabul edildiğinde, %65 okullaşma oranı ile, eğitim çağındaki Suriyeli çocuk nüfusu (1.124.353) içinde 400.000’e yakın çocuğun hala eğitime erişemediği görülmektedir. Aynı bültende, uluslararası koruma kapsamındaki çocukların okullaşma oranı ise, %67,53 olarak verilmektedir. Buna göre ve en iyimser bakış açısıyla bile, hem geçici koruma hem uluslararası koruma kapsamındaki çocukların %30’dan fazlası temel bir hak olarak kabul edilen eğitim hakkına erişememektedir.

GK ve UK’da okullaşan öğrencilerin cinsiyet dağılımları birbirine çok yakın görülmektedir. MEB verilerine göre, GK kapsamında okullaşan çocukların %49,14’ü kız, %50,86’sı oğlan öğrencilerden oluşmaktadır. UK başvuru/statü sahiplerinde bu oranlar sırasıyla %49 ve %51 olarak verilmektedir.

Milli Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü’nün verilerinin gösterdiği bir diğer önemli nokta ise, kademelere göre okullaşma oranlarındaki farklardır. Aşağıdaki şekilde de gösterildiği üzere, geçici koruma altındaki mülteci çocukların en düşük okullaşma oranı, okul öncesi kademesinde (%31,48) olurken, ikinci en düşük oranın ise lisede (%43) gerçekleştiği görülmektedir.

Geçici Koruma Altında Bulunan (SURİYE) Yabancı Uyruklu Öğrencilerin Eğitim Kademelerine Göre Okullaşma Oranları

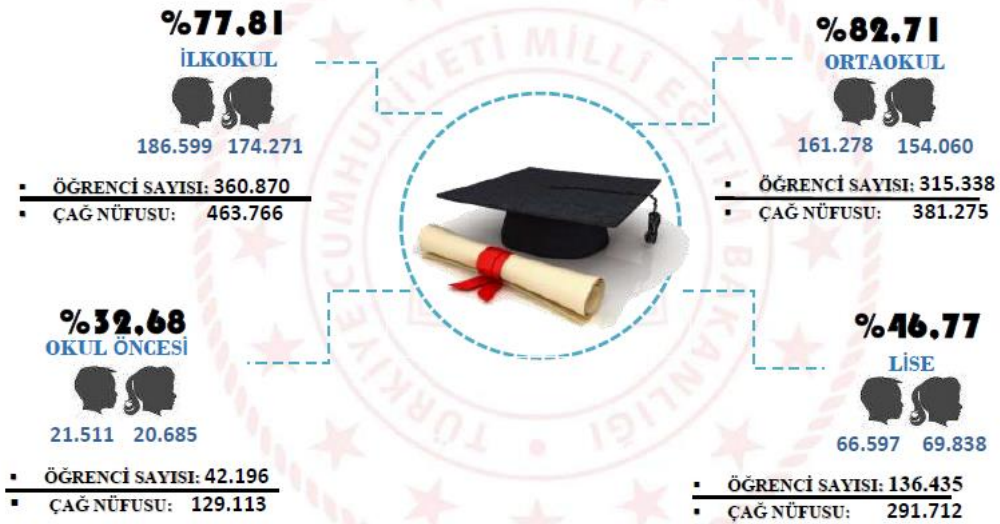

Şekil 5: 2021-22 Eğitim Öğretim Yılında, Geçici Korumada eğitim kademelerine göre okullaşma oranı (Kaynak: T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü Göç ve Acil Durumlarda Eğitim Daire Başkanlığı Ekim 2021 İnternet Bülteni) http://hbogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2021_11/05171729_ekim3.pdf

Uluslararası korumada ise, benzer şekilde okul öncesi kademesinde %32,68 olan okullaşma, lise düzeyinde %46,77’de kalmaktadır.

Uluslararası Koruma Altında Bulunan Yabancı Uyruklu Öğrencilerin Eğitim Kademelerine Göre Okullaşma Oranları

Şekil 6: 2021-22 Eğitim Öğretim Yılında, Uluslararası Korumada eğitim kademelerine göre okullaşma oranı (Kaynak: T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü Göç ve Acil Durumlarda Eğitim Daire Başkanlığı Ekim 2021 İnternet Bülteni)²⁰

Okullaşma oranlarının ilköğretimden (ilk ve ortaokul) sonra ciddi bir şekilde düşmesi, lise çağındaki çocukların eğitime erişiminin zorlaştığını göstermektedir. Okulu terk eden öğrenciler için, çocuk işçiliği veya çocuk yaşta evlilik çok ciddi bir risk olarak ortaya çıkmaktadır. Bu risklerin azaltılması için, lise çağında %40-45'lere düşen okullaşma oranının artırılmasına yönelik programlara ihtiyaç duyulmaktadır.

MEB'in örgün eğitim dışında kalan yaygın eğitim kurumları tarafından verilen eğitimlere katılanlara ilişkin de verilerine bakıldığında, 2014-2021 yılları arasında 1.202.125²¹ yabancı kursiyerin, Halk Eğitim Merkezlerinde düzenlenen Türkçe öğretimi, okuma-yazma ve mesleki kurslara katılım sağladığı görülmektedir. Aynı yıllar içerisinde bu kurslara katılan Suriyeli kursiyer sayısı, 960.965²²; uluslararası koruma başvuru/statü sahibi sayısı ise, 1.415.979 şeklinde verilmiştir. Kurum tarafından kurs çeşidi, uyruk ve yaşa göre ayrıştırılmış veri sağlanmasa da, yaygın eğitimde öne çıkan bir diğer gösterge, gerek GK gerekse UK kapsamındaki kursiyerlerin yaklaşık %60 kadın ve %40'ı erkek kursiyerden oluşmaktadır. Bu sonucun en önemli sebeplerinden birisi, erkeklerin toplumsal cinsiyet rolleri gereği çalışmak zorunda kalmaları ve böylelikle kurslara kadınlar kadar zaman ayıramamaları olabileceği gibi; toplumsal cinsiyet eşitliğini göz ardı eden iş piyasasında, kadınların erkeklere oranla daha zor iş bulabildikleri için özellikle mesleki eğitim kurslarına daha fazla talep göstermeleri olabilir.

Yükseköğretim Kurumu Başkanlığı'nın (YÖK) verilerine göre, 2020-21 eğitim-öğretim yılında Türkiye'de yükseköğretim kademesinde eğitime devam eden Suriyelilerin sayısı, 47.482 olmuştur.²³ Üniversite eğitimine devam eden Suriyeli öğrencilerin %62'si erkek, %38'i kadınlardan oluşmaktadır. Üniversiteye giden Suriyeli öğrenci sayısı, 2019-2020 eğitim öğretim yılına göre, %27'den fazla atmıştır.²⁴

Yaygın ve örgün eğitime ilişkin veriler böyle olmakla birlikte, eğitim ve çocuk hakları üzerine çalışan farklı paydaşlar, mülteci çocukların eğitim hakkına erişiminin önündeki engellere ve erişilebilseler bile eğitim hakkının tam olarak gerçekleşmesinde yaşanan zorluklara dikkat çekmektedirler.²⁵ Yukarıda da söz edildiği üzere, bu zorlukların başında dil engeli, ailelerin yaşadığı ekonomik güçlükler, toplumsal uyuma ilişkin sorunlar, ırkçılık ile birlikte ayrımcılık ve akran zorbalığının geldiği belirtilmektedir.

²⁰ http://hbogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2021_11/05171729_ekim3.pdf

²¹ Haziran 2021 Bülteninde bu sayı 1.898.460 olarak verilmiştir.

²² Haziran 2021 Bülteninde bu sayı, 1.415.979 olarak verilmiştir.

²³ Yükseköğretim Kurumu Başkanlığı, Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi, Öğrenci İstatistikleri, Uyuğa Göre Öğrenci Sayıları Raporu <https://istatistik.yok.gov.tr/> (Erişim: 17.11.2021)

²⁴ Bölgesel Mülteci ve Dayanıklılık Planı. (b.t.). "3RP Türkiye Ülke Bölümü 2021-2022", https://www.unhcr.org/tr/wp-content/uploads/sites/14/2021/03/3RP-Turkey-Country-Chapter-2021-2022_TR-opt.pdf (Erişim: 10.09.2021)

²⁵ İstanbul Bilgi Üniversitesi Çocuk Çalışmaları Birimi, "Suriyeli Mülteci Çocukların Türkiye Devlet Okullarındaki Durumu Politika ve Uygulama Önerileri", Eylül 2015, <http://cocuk.bilgi.edu.tr/wp-content/uploads/2020/02/Suriyeli-Cocuklar-Egitim-Sistemi-Politika-Notu.pdf>

Ek olarak, Mülteci-Der danışanlarının deneyimleri²⁶ de farklı sorun alanlarına yönelik bilgi sağlamaktadır. Bu deneyimlere göre öne çıkan sorun alanları kayıtsız olma durumu ve denklige ilişkindir. İlk olarak kayıt dışılık hali, var olan kimliklerin çeşitli sebeplerle iptal edilmesi ve/veya statüye ilişkin yaşanan sorunlar, eğitime erişim de dâhil olmak üzere her türlü hakka erişimin ve hizmetlerden yararlanabilmenin önünde doğal olarak en temel engeli oluşturmaktadır. Mültecilerin hayatının her alanını etkileyen bu kayıt ve statüye dair sorunların çocuklar açısından en önemli sonuçları ise, eğitime erişim eksikliği ve buna bağlı olarak çocuk işçiliği ve erken evlilikler risklerinin artmasıdır. Çocuk işçiliği, kayıtsız olmaya bağlı eğitime erişim eksikliğinin hem sebebi hem de sonucu olabilmektedir. Öncelikle, kimlik olmadığı için okul tarafından bekletilen veya reddedilen çocuklar olması en sık yaşanan problemlerden birisidir. Bu durumun sonucu olarak mülteci çocukların çocuk işçiliğine yönelme riski artmaktadır. Öte yandan, kimlik olup olmamasından bağımsız olarak, ekonomik olanaksızlıklardan ötürü çocuk işçiliğine yönelme de eğitime erişimi sınırlandıran faktörlerden biri olabilmektedir.

Mülteci-Der danışanlarının aktarımlarından, denklik, seviye belirleme ve yerleştirme süreçlerinin de, önemli ve güncel sorun alanlarından olduğu anlaşılmaktadır. Türkiye’de uluslararası koruma ve geçici koruma kapsamında bulunan mülteci çocuklar, ülkelerinden eğitim durumlarını belirtir belge sunmaları durumunda, belgeye dayalı olarak; herhangi bir belgeleri bulunmaması halinde ise, seviye tespit sınavının ardından, yaşlarına uygun sınıfa yerleştirilmektedirler.

Mülteci-Der’in gözlemlerine göre, denklik ve seviye belirleme işlemlerinde illere göre farklılıklar söz konusu olmaktadır. Örneğin, ülkesinden transkript getirememiş ve seviye tespit sınavı yapılmadan Türkiye’de 11. Sınıftan eğitimine devam eden bir öğrencinin, 11 ve 12. sınıf not ortalaması 90’ın üzerindedir. Ancak, kendi ülkesinde okuduğu 9. ve 10. sınıf not ortalamaları, taban puan üzerinden kayıtlara geçtiği için, bu diploma notuna yansımış ve diploma notunu ciddi oranda düşürmüştür. Bu nedenle Türkiye Burslarına başvuramayan öğrenci, burslu yükseköğrenim şansını yakalayamamıştır. 17 Yaşında Afganistan’dan gelip Türkiye’ye sığınan bir diğer öğrenci de, seviye tespit sınavına başvurmak talebiyle İlçe ve İl Milli Eğitim Müdürlüğü’ne başvurduğunda, Afganistan’ın savaş bölgesi olarak kabul edilen ülkeler arasında olmadığı ve denklik işlemleri için başvuran öğrencilerden eğitim durumlarını gösterir belge sunmasının zorunlu olduğu ifade edilmiştir. Eğitim durumunu belgeleyemeyenlere, seviye tespit ve denklik işlemlerinin yapılamayacağı bilgisi verilmiştir. Oysa, MEB Denklik Yönetmeliği’nin 4. Maddesinin 3. Bendinde “Savaş, afet ve/veya sığınma nedeniyle belgelerini ibraz edemeyenlere seviye tespit sınavı yapılır” ifadesi yer almaktadır.²⁷ Dolayısıyla, savaş bölgesinden gelmemiş olsa da, sığınma başvurusunda bulunanlar için de seviye tespit sınavının geçerli olduğu belirtilmektedir.

²⁶ Mülteci-Der’in 2019-2021 döneminde, danışmanlık verdiği vakalarda, kayıtsızlığa bağlı eğitime erişim sorunların sıklıkla yaşandığı görülmektedir. UK veya GK kaydı olsa bile, ikamet ili kayıt ilinden farklı olduğunda, eğitime erişim mümkün olamamaktadır. Benzer şekilde, koruma başvurularının geri çekilmesi veya sınır dışı kararı çıkması gibi durumlara bağlı eğitime erişim sorunları görülmüştür. Ayrıca, pek çok vakada eğitime erişime dair sorunların şiddet, çocuk istismarı ve çocuk işçiliği riskiyle iç içe olduğu gözlemlenmiştir. Çocuk işçiliğine yönelme durumuna ise, en çok Suriyeli oğlan çocuklarında rastlandığını söylemek mümkündür.

²⁷ T.C. Resmi Gazete Sayı: 30789, “T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Denklik Yönetmeliği”, 30.05.2019

Tüm bunların yanı sıra, buna ilişkin resmi veri sağlanmasa da mülteci çocukların eğitime erişiminin olduğu durumlarda da devamsızlığın ve okul terkinin yoğun olduğunun altı çizilmelidir.²⁸

Son olarak, Covid-19 sürecinin de hem yurttaş hem de yurttaş olmayan çocukların, ama ağırlıklı olarak daha kırılgan durumda olan mülteci çocukların eğitimi üzerinde ciddi olumsuz etkilerinin olduğu ve olacağı belirtilmektedir. Öngörülen bu olumsuz etkilerin yansımaları 2020-2021 yılı verilerinde kendini göstermektedir. Bölgesel Mülteci ve Dayanıklılık Planı (3RP) Türkiye Bölümü 2021-2022 belgesine göre, 2020-2021 yılında okul öncesi ve ilköğretim kademesinde, önceki yıllardan farklı olarak kayıt oranlarında bir düşüş olduğu görülmektedir.²⁹ Belgede, aynı zamanda 3RP Eğitim Sektörü Çalışma Grubu'nun ebeveynlere yönelik bir araştırmasında şu sonuçların çıktığı belirtilmektedir:

'Geçici koruma ve uluslararası koruma altındaki nüfusun yoğun olduğu illerde tespit edilen çocukların %14'ünün 2020-2021 akademik yılı için okula kayıt olmadığını, görüşülen ebeveynlerin ise %66'sının bu yıl çocuklarını okula göndermeyi düşünmediklerini söylediklerini göstermiştir. Ankete katılanların %28'i, ailenin karşı karşıya olduğu mali engellerin kayıt yaptırmamanın ana nedeni olduğunu, %23'ü evdeki çocuğun çalıştığını, %12'si de kayıt olmama durumunun çocuğun engelinden kaynaklandığını bildirmiştir.'³⁰

Bu verilerin ışığında bu çalışma, Türkiye'de yaşayan mülteci çocukların ebeveynlerinin görüşlerinden ve 18-27 yaş aralığındaki gençlerin deneyimlerinden yola çıkarak, eğitim hakkına erişimdeki mevcut durumun -Covid-19 pandemisinin getirdiği olumsuzlukları da içerecek şekilde- fotoğrafını çekmeyi amaçlamıştır. Bundan sonraki bölümlerde öncelikle araştırma örnekleme ilişkin sosyo-demografik veriler paylaşılacak ardından da toplamda 54 kişiyle yapılan nitel görüşmelerin analizlerine yer verilecektir.

4. ÖRNEKLEME İLİŞKİN GENEL BİLGİLER

Yukarıda da söz edildiği üzere, bu araştırma kapsamında yapılan görüşmeler iki gruptan oluşmaktadır: 1. Ebeveynler ve 2. Gençler. 1. Grupta öğrenime devam eden çocuk ve gençlerin ebeveynleriyle; 2. Grupta ise şu an 18-27 yaş grubunda olan ve Türkiye'de herhangi bir eğitim kademesine dâhil olmuş gençlerle görüşmeler yapılmıştır. Bu bölüm, söz konusu görüşmecilerin sosyo-demografik özelliklerine odaklanmaktadır.

4.1 Ebeveynler

Araştırma kapsamında görüşme yapılan 42 mülteci ebeveynin %73,8'i daha önce Mülteci-Der ile iletişimi olmuş kişilerden oluşmaktadır; %26,2'sine ise Mülteci-Der ilk defa bu araştırma vesilesi ile ulaşmıştır. Görüşülen ebeveynlerin %78,6'sını kadınlar, %21,4'ünü ise erkekler oluşturmuştur. Görüşmecilerin yaşları 27-53 yaş aralığındadır; çoğunluğu ise, 32-38 yaş aralığındaki ebeveynler oluşturmuştur. Görüşmecilerin Türkiye'de bulunma süreleri 2 ila 10 yıl

²⁸ Medyascope ve Eğitim Repormu Girişimi, Eğitim 360°(20), "Mülteci Çocukların Eğitimi", Pınar Uyan Semerci, Sinem Sefa Akay, Fatma Çoşkun Caymaz ile Söyleşi, 02.09.2021 <https://medyascope.tv/2021/09/02/egitim-360-20-multeci-cocuklarin-egitimi-pinar-uyan-semerci-sinem-sefa-akay-fatma-coskun-caymaz-ile-soylesi/>

²⁹ Bölgesel Mülteci ve Dayanıklılık Planı. (b.t.). "3RP Türkiye Ülke Bölümü 2021-2022", https://www.unhcr.org/tr/wp-content/uploads/sites/14/2021/03/3RP-Turkey-Country-Chapter-2021-2022_TR-opt.pdf (Erişim: 10.09.2021)

³⁰ Bölgesel Mülteci ve Dayanıklılık Planı. (b.t.). "3RP Türkiye Ülke Bölümü 2021-2022", https://www.unhcr.org/tr/wp-content/uploads/sites/14/2021/03/3RP-Turkey-Country-Chapter-2021-2022_TR-opt.pdf (Erişim: 10.09.2021)

arasında değişmektedir. Ebeveynlerle yapılan görüşmelerde, iki kişi, hanehalkından hiç kimsenin Türkiye’de GK veya UK kaydı bulunmadığını bildirmişlerdir; başka iki ebeveyn ise, hanelerinde birer yetişkinin henüz kayıtlı olmadığını ifade etmiştir. Kayıtlı olan görüşmecilerin %47,5’i statüsünü geçici koruma, %45’i uluslararası koruma başvuru sahibi, %5’i şartlı mülteci statüsündedir; %2,5’i ise statüsünü, “Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığına başvurmuş ancak henüz sonuçlanmadı” şeklinde ifade etmiştir. Kayıtlı olanların tamamı, kayıtlı oldukları illerde yaşamaktadırlar. Ebeveyn grubu örnekleme 19 Suriye, 12 Afganistan, 7 İran, 2 Irak, 1 Suriyeli Türkmen³¹ ve 1 Sudan uyruklu mülteciden oluşmaktadır.

Görüşmecilerin eğitim durumlarına bakıldığında, üniversite ve lise mezunu olanların ağırlıklı olarak İran uyruklular olduğu; okuma yazma bilmeyenlerin ise çoğunlukla Afganistan uyruklulardan oluştuğu görülmektedir. Irak uyruklu iki kişiden biri ortaokul mezunuyken diğeri ortaokul terktir. Suriyeliler ağırlıklı olarak orta öğretim seviyesinde eğitim düzeyine sahiptirler. Bunun yanı sıra, sigortalı çalışan 2 kişi ve kendi işini yapan 1 kişi haricinde diğer görüşmeciler ya çalışmamakta ya da düzensiz/güvencesiz/gündelik işlerde çalışmaktadırlar. Covid-19 süreci sebebiyle çalışmadığını ve gelir kaybı yaşadığını belirten görüşmeciler de vardır.

Çalışmada, görüşmecilere gelir durumu doğrudan sorulmamış; bunun yerine, “Ailenizin Türkiye’de iyi bir yaşam sürebilmesi için aylık geliriniz ne kadar olmalı sizce?” sorusu yöneltilmiştir. Cevaplar en düşük 3.000 en yüksek 20.000 olmak üzere çoğunlukla 5.000-6.000 TL olarak belirtilmiştir. Sonrasında sorulan “Sizin aylık geliriniz bu kadar oluyor mu?” sorusuna ise görüşmecilerin tamamı “hayır” yanıtını vermiştir.

İki görüşmeci haricinde, tüm görüşmecilerin hanelerinde Türkçe konuşan ve anlayan hane üyeleri bulunmaktadır. Yaş ve cinsiyete göre dağılımına bakıldığında, Türkçeyi hem konuşup hem de anladığı belirtilen hane üyelerinin çoğunluğunu çocuklar ve gençler oluşturmaktadır. Bu grubun ardından hanenin yetişkin erkek üyeleri ve son olarak da orta yaş ve üzeri kadınlar gelmektedir.

Görüşme yapılan kişilerin hanelerinde okula kayıtlı olan çocuk sayısı yüksek olsa da bazılarında, hanede yaşayan tüm çocukların okula kayıtlı olmadığı görülmektedir. Çocukların okula devam edememelerinin en temel sebebi, ekonomik güçlükler ve çocukların çalışıyor olmalarıdır. Çocuk işçiliği ağırlıklı olarak Suriye uyruklu hanelerde görülmektedir. Afganistan uyruklu hanelerde ise kimliğin olmaması çocukların okula erişimini kısıtlamaktadır. Bunların yanı sıra, daha az sayıda da olsa sağlık sorunları, okulun uzaklığı ve çocukların okula gitmek istememeleri gibi durumlar da eğitime devam etmemenin sebepleri olarak gösterilmiştir.

³¹ Kişinin “Uyruğunuz nedir?” sorusuna beyanı bu şekilde olduğundan, Suriyeli grup içine dâhil edilmeden, beyan ettiği şekilde yer verilmiştir.

Grafik 2: Hanede yaşayan tüm çocukların okula kayıtlı olup olmama yüzdesi

Çocukların okula kaydıyla ilgili olarak kamu idaresinin uygulamalarından, Covid-19 salgınından ve ekonomik sorunlardan kaynaklı güçlükler ön plana çıkmaktadır. Hanedeki çocukların tümünün veya bazılarının okula devam etmediğini belirten görüşmecilerden alınan aşağıdaki alıntılar, bu güçlükleri özetler niteliktedir.

Örneğin, iki senedir Türkiye’de oldukları halde uluslararası koruma kaydı yaptıramadıkları için çocuklarını okula gönderemediğini söyleyen Afganistanlı bir annenin ifadeleri şu şekildedir.

Kimlik henüz olmadığı için okula kayıtlı değil 18 yaşın altındaki dört çocuk da (9, 14 yaşlarında kız; 13, 17 yaşlarında erkek). Net bir şey söylenmiyor bize, çocuklar okula gitmeli diyorlar. Ama Göç İdaresi dedi ki "şimdi gidin, sıra gelince size haber vereceğiz." Kaydettirmeyi deneyince bu yanıtı aldık. Afganistan’da okula gidiyorlardı. 2 yıldır gitmiyorlar Türkiye’de. (47, E, Afganistan)

Yine, Türkiye’ye geliştiki motivasyon, kayıt ve kimliğin gecikmesiyle çocuğun yaşının büyümesi ve bazı ebeveynlerin, eğitim dili Arapça olan Geçici Eğitim Merkezlerinin kapatılmasından sonra, özellikle kız çocuklarını karma devlet okullarına göndermek istememesi, çocukların eğitime erişimi önündeki engeller arasındadır:

Kızım 14 yaşında. İlk geldiğimizde okula göndermek istemedik, çünkü yakın zamanda Suriye’ye döneceğimizi düşünüyorduk. Sonra kimlik aldık ama kızımın okul yaşı geçti. Kızım Suriye’de sadece 1. sınıfa gitti. Geçici Eğitim Merkezi’ne kayıt oldular, 2 sene gidip bıraktı. Sonra kurslar kapatıldı. (32, K, Suriye)

Genel olarak ailenin yaşadığı ekonomik zorluklar ve hanenin temel ihtiyaçlarını karşılamak için çocukların çalışmak zorunda kalması; Covid-19 salgını döneminde ise, uzaktan eğitim modülüne geçilmesi ve uzaktan eğitime devam etmek için gerekli televizyon, tablet, bilgisayar ve telefon gibi araçlara sahip olmamak veya hanede okula giden çocuklar için yeterli sayıda olmaması, okula kayıt ve devamlılığı önemli derecede etkileyen faktörler olmuştur:

18 yaşında oğlum var, ekonomik sorunlardan dolayı gidemedi, çalışıyor şu an. O oğlum İran’da 7. sınıfa gidiyordu; Türkiye’ye geldikten sonra okul çantası alacak durumumuz bile yoktu. (53, K, Afganistan)

Okul uzak olduğu için kayıtlı değiller. 16 ve 14 yaş erkek çocuklar okula devam etmiyor. Suriye’de hepsi okula gidiyordu. Korona öncesi hepsi okula kayıtlıydı, fakat sonrasında erkek olanlar okula gitmeyi bıraktı. Evde olunan sürede çocuklar dersleri takip edemediler. Evde yeterli cihaz yok. Tek telefonumuz vardı, onu da kızım okusun diye ona veriyordum. (38, K, Suriye)

Eğitimle ilişkili olarak, görüşmecilere devlet okulları haricinde herhangi bir eğitim imkânından faydalanıp faydalanmadıkları da sorulmuştur. 42 hanenin sadece 12’sinde başka bir kurumdan eğitim desteği alan hane üyeleri vardır; gönüllü/özel ders ve Geçici Eğitim Merkezi’nde dil

kursları alan az sayıdaki hane üyesi dışındaki çoğu çocuk, ağırlıklı olarak Kuran kurslarına devam etmektedir.

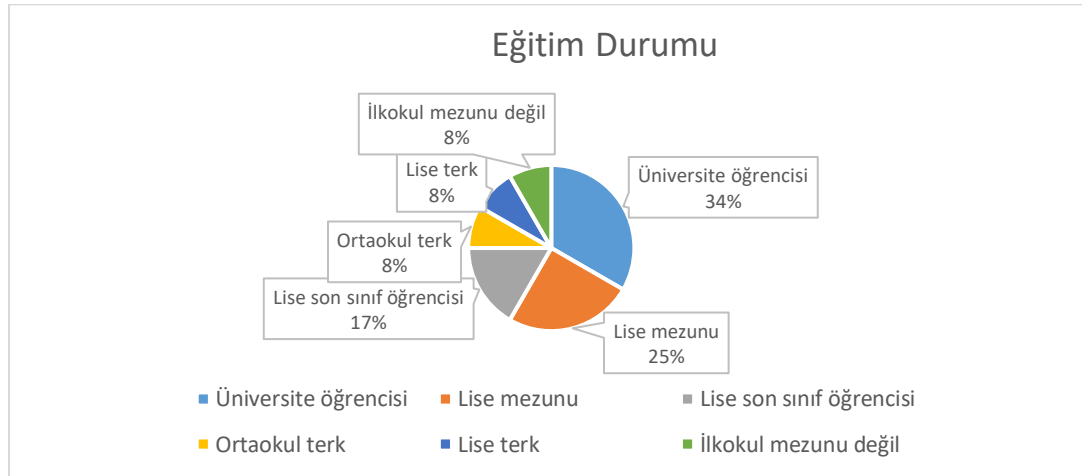
Çocukların çoğunun sınıfında kendisinden başka mülteci öğrenciler vardır. Sadece 2 ebeveyn çocuğunun sınıfında kendi çocuğundan başka mülteci öğrenci olmadığını ama okulda mültecilerin olduğunu belirtmiştir.

Eğitime devam eden çocukların ağırlıklı bir kısmının Şartlı Eğitim Yardımından (Ş.E.Y.) faydalanabildiği görülmüştür. Çoğu düzensiz, güvencesiz işlerde çalışmak zorunda bırakılan ve bu sebeple ekonomik olarak zorluk yaşayan hanelerin büyük oranda bu yardıma erişebilmiş olmaları önemlidir. Ancak yine de görüşülen kişiler arasında hala Ş.E.Y. hakkında bilgisi olmayan, yardımdan yararlanamayan veya düzensiz şekilde erişebilen haneler olduğu da görülmüştür.

4.2 Gençler

Araştırma kapsamında görüşme yapılan 12 genç mültecinin %50'si Mülteci-Der danışanı, %50'si ise değildir. Görüşmecilerin %58,4'ünü kadınlar, %41,6'sını ise erkekler oluşturmuştur. Görüşmeciler, 18-27 yaş aralığındadır.

Genç görüşmecilerin tamamı, Türkiye'de herhangi bir kademede eğitime dâhil olmuştur. Görüşmecilerin eğitim durumu aşağıdaki grafikte gösterilmiştir.

Grafik 1: Görüşülen gençlerin eğitim durumu

12 genç görüşmecinin tamamı Türkiye'de kayıtlı durumdadır. Görüşmecilerin statülerine bakıldığında dağılım şu şekildedir: %58,3'ü geçici koruma altında, %33,3'ü uluslararası koruma altında, %8,3'ü ise yabancı öğrenci kimliği ile Türkiye'de ikamet etmektedir. Staj için şehir değişikliği yapmış olan bir görüşmeci dışındaki gençlerin tamamı kayıtlı oldukları illerde yaşamaktadırlar. Hane büyüklüğü 2 ila 7 kişi arasında değişmektedir.

Çalışma durumuna bakıldığında ise, 12 genç mültecinin dördünün çalışmadığı, üçünün ise düzenli olarak çalışsa da sigortasının olmadığı görülmektedir. Geri kalan gençlerden ise sadece ikisinin hem düzenli hem sigortalı çalışmakta olduğu, diğer ikisinin hem düzensiz hem de sigortasız (gündelik işlerde) çalıştığı görülmektedir. Geri kalan bir genç mültecinin ise kendi iş yer vardır. 20 yaşında sigortalı çalışan bir Suriyeli görüşmeci dışında, tüm hanelerde görüşmeci haricinde çalışan en az 1 en fazla 2 kişi vardır.

Yukarıda da ifade edildiği gibi, görüşmecilere gelir durumu doğrudan sorulmamış bunun yerine "Sizce Türkiye'de yaşayan bir mültecinin iyi bir yaşam sürmesi için aylık ne kadar gelirin

olması gerekir?" sorusu yöneltmiştir. Genç mültecilerin verdiği cevaplar hane için çoğunlukla 5.000 olmak üzere 5.000-8.000 TL arasında değişmiştir. Sonrasında sorulan "Sizin aylık geliriniz bu kadar oluyor mu?" sorusuna ise görüşmecilerin %91,7'si "hayır" yanıtını vermiştir. Dolayısıyla, genç mültecilerin yaşadıkları hanelerin gelirlerinin çoğunlukla 5.000 TL'nin altında kaldığını söylemek mümkündür.

Gençlerin hanelerinin %50'sinde okula devam edemeyen çocuk/gençler vardır; okula devam edememe sebepleri, gençlerin ifadesiyle "çalışmak zorunda" olmalarıdır.

5. ARAŞTIRMANIN TEMEL BULGULARI

Bu bölüm, ebeveynler ve gençlerin genel olarak eğitim ve Türkiye'de eğitime erişim ile ilgili sorulara verdikleri yanıtların değerlendirilmesini amaçlamaktadır. Bu kapsamda ilk olarak eğitimin ve eğitime devam etmenin ebeveynler ve gençler için anlamı irdelenmekte; ardından görüşmecilerin Türkiye'deki eğitim sistemine ilişkin değerlendirmelerine yer verilmektedir. Daha sonra eğitim ortamlarında ve eğitime erişimde yaşanan temel sorunlar ve son olarak ebeveynlerin gözünden Covid-19 sürecinin eğitim ve eğitime erişime etkisi başlıkları incelenmektedir.

5.1 Eğitim ve Eğitime Devamın İfade Ettikleri

Görüşmelerde hem ebeveynlere hem de gençlere, eğitimin onlar için nasıl bir anlam ifade ettiği, eğitime devam etmenin onlar açısından önemli olup olmadığı ve varsa eğitime devam etmenin avantaj ve dezavantajları sorulmuştur. Bu soruların yanıtlarının değerlendirmesi aşağıda ebeveynler ve gençler için ayrı ayrı yapılmıştır.

5.1.1 Ebeveynlerin Gözünden: Hem Kurtarıcı Hem Göçün İtici Gücü Olarak Eğitim

Yaş, cinsiyet, uyruk gibi değişkenlerden bağımsız olarak ebeveynler, eğitimi bir 'hayat kurtarıcı' olarak görmekte ve çocuğun geleceğinin kurgulanmasında eğitimin öncelikli önemini vurgulamaktadırlar. Ebeveynler eğitilmiş olmayı, kişinin hem topluma hem kendine faydalı olması, toplum içerisinde kolaylıkla iletişim kurabilmesi bağlamında, "daha iyi yerlere gelmesi" ile ilişkilendirmektedirler. Bunun yanı sıra, ebeveynlerin kendi eğitim düzeylerini ve yaşam kalitelerini 'düşük' buldukları ve bu sebeple çocuklarının eğitimine önem atfettikleri de görülmektedir.

Eğitim her şey demektir. Bir yaşamı kurmak demek, bir çocuğun geleceğini kurmak demek. Gelecekleri için, toplumda iyi bir insan olmaları için ve geleceğe güzel bir hayat sürdürmek için önemli eğitime devam etmeleri. (37, K, İran)

Elit oluyoruz eğitim sayesinde, tabii ki eğitime devam edebilmek gerek. Çocukların devam etmesi de önemli ama bizim paramız ve kimliğimiz yok. (47, E, Afganistan)

Tabi ki çocuklarım okusun başka bir şey istemiyorum. Onların hayatını kurtarmak için önemli. Biz okuyamadık onlar okusun. (30, E, Suriye)

Daha iyi yerlere gelinir, daha iyi gözükülür eğitim alınarak. Çocukların devam etmeleri de önemli, bir faydaları olur; okumuş insan, cahil insan gibi değil. (37, E, Suriye)

Ebeveynlerin görüşleriyle ilgili dikkat çeken bir nokta, özellikle Afganistan'dan gelen mültecilerin söylemlerinde, göçün itici bir gücü olarak eğitim imkânının yer almasıdır.

Çocukların devam etmeleri çok çok önemli; zaten o yüzden Afganistan'dan buraya geldim; çocukların eğitimi olsun diye. Afganistan'da arabam, evim vardı; hepsini satıp buraya geldim. (32, E, Afganistan)

Ebeveynlerin oldukça büyük bir çoğunluğu, çocuklarının eğitime devam etmelerini istediklerini ve çocuklarının isteğinin de bu yönde olduğunu belirtmişlerdir. Oldukça az sayıda da olsa, kendileri istese de çocuklarının okula devam etmek istemediğini söyleyen ebeveynler de vardır. Ebeveynlerin aktarımlarından, çocukların, eğitim hayatlarına yükseköğretim kademesinde de devam etmek istedikleri anlaşılmaktadır. Bu raporda pek çok kez vurgulandığı gibi, ebeveynler, çocuklarının eğitime devam etmelerinin önündeki en büyük engel olarak, ekonomik zorlukları göstermektedirler.

Çocuklarının eğitime devamına ilişkin sorulan soruya ebeveynlerin verdiği yanıtlarda öne çıkan bir diğer endişe kaynağı da, Türkiye'deki statülerinin muğlaklığı, geçiciliği olmuştur.

Burada geleceğimiz için de korkuyorum; yani o da var. Endişeleniyoruz; yani çıkın gidin derler mi; acaba çocukların eğitimi yarım kalır mı diye. Oraya gitsek çocukların kafası yine karışacak. Kaç yıl oldu, yine de iyice her şey oturdu diyemiyoruz. (29, K, Suriye)

Çocuğumun geleceği burada belli değil, Göç İdaresi kimlikleri iptal edebiliyor ve çocukların eğitimi yarıda kalıyor. Ben çocuğumun geleceğini kendisine bırakacağım, kendisi ne isterse o alanda başarılı olmasını isterim. Toplum için yararlı bir insan olmasını ümit ediyorum. Çocuğumun istediği gibi bir seçim yapıp gerçekleştirebilmesi için huzura ihtiyacı var. ... Ülkemize dönme şansımız yok, Göç İdaresi mültecileri geri gönderecek diye duyumlar alıyoruz, bu durumlar bizi çok huzursuz ediyor, kötü hissediyoruz. (27, K, Afganistan)

5.1.2 Gençlerin Gözünden: Bir 'Kurtarıcı' Olarak Eğitim

Gençlerle yapılan görüşmelerde yaş, cinsiyet ve uyruk gibi değişkenler fark etmeksizin, onların gözünde de eğitimin, öncelikli olarak gelecek için bir 'kurtarıcı' olarak değerlendirildiği görülmüştür. Mülteci olarak ve Türkiye'de kalıcı olmayan statüler yüzünden, eğitimi kendileri açısından tek çare olarak görmektedirler.

Gelecek için önemli. Türkiye'de yaşıyoruz ama gelecekte ne olacağı belli değil, hem cahil olmamak için hem de ileride iyi bir yaşam kurmam için eğitim çok önemli. (19, E, Suriye)

Mülteci olarak en kurtarıcı tek şeyimiz, bence eğitim. (21, K, Afganistan)

Ayrıca, hem kendilerini geliştirmek hem de profesyonel fırsatlar ve sosyalleşme bağlamında eğitim, gençler tarafından kilidi açan anahtar olarak görülmektedir.

Eğitim benim için yeni bir alana kapı açmaya benziyor. Hayat çok farklı oluyor eğitim alınca. Eğitimi olmayan ama iyi, tecrübeli insanlar da var ama... Yeni bir alan, yeni insanlar ve yeni fırsatlarla tanışmanı sağlıyor. Yepyeni insanlarla tanıştım, kendimi geliştirdim alanımda. Network diye bir şey de var. Okula gidince daha çok insanla tanışıp, daha çok iş fırsatına denk gelebilirim. Profesyonel anlamda bu şekilde, sosyalleşmek de var. (27, K, İran)

Orta Doğu ülkelerinde üniversite okumaktan başka seçenek olmadığı için, hayatı kurtarmak için... Ama o da şimdi yeterli değil. Tecrübe lazım. Avantajları tabii ki vardır. Bu fark, iş yerlerinde çok göze çarpmıyor. Bir yabancı X şehrinde olsun mesela, sermayeniz yoksa veya kalifiye değilseniz sanayide mal taşımanız lazım. Başka iş yok. Tecrübe ve eğitim olunca kapı açılıyor. (23, E, İran)

Eğitimli olmanın kişinin kendine olan özgüvenini güçlendirdiği ifade edilmektedir. Eğitimsiz insanın "eksik kaldığı", (topluma veya kendisine) "faydası olmadığı" gibi söylemler kullanan gençlerin, böylelikle eğitimi daha fazla saygı görmekle ilişkilendirdiği de söylenebilir.

Eğitimsiz olanlar iyi iş bulamayacak, iyi maaş alamayacak. Ben eğitilmiş olunca mesela daha güçlü geliyorum işe. Eğitim çok kıymetli de. Eğitimsiz insanın konuşması da kötü oluyor. Doğruyu bilemiyorlar. Eğitilmiş insan daha iyi konuşuyor, anlamlı bir şey diyor. Eğitim benim hayalim. (25, K, Suriye)

Eğitime devam etmenin herhangi bir olumsuz yanı olup olmadığı sorulduğunda, eğitim ortamlarında ayrımcılıkla karşılaşılabilirdiğinden söz etmişlerdir. Ayrımcılık, ayrımcı uygulamalar, okula devamı etkileyen önemli bir faktör olduğu kadar, çocukların/gençlerin özgüvenlerini de yaralamaktadır. Türkçeye tam hakim olamamak kadar sistemi bilmemek, bu konuda gerekli bilgiye erişiminin zorluğu, ayrımcılığın daha yoğun hissedilmesine neden olabilmektedir.

Ayrımcılık oluyor, sınavlarımız, burslarımız, her şeyimiz ayrı mesela. Her öğrenci eğitim sistemini bilmiyor. (21, K, Afganistan)

Ailenin ekonomik durumunun eğitime devam etmek için önemli bir faktör olduğu, gençler açısından da vurgulanmıştır. Ailenin ekonomik zorluklarının eğitim hayatlarını sekteye uğratabildiğini söyleyen gençler olmuştur.

5.2 Türkiye’deki Eğitim Sistemi ile İlgili Değerlendirmeler

Araştırma kapsamında hem ebeveynlerin hem de gençlerin Türkiye’deki eğitim sistemine ilişkin değerlendirmeleri anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu bölümde, görüşmecilerin Türkiye’deki eğitim sistemine ilişkin görüşlerine yer verilmiştir.

5.2.1 Ebeveynler

Görüşmelerde yapılan paylaşımlar üzerinden, ebeveynlerin Türkiye’deki eğitim sistemine ilişkin görüşlerinin uyruk temelinde keskin bir şekilde ayrıştığından söz etmek mümkün görünmektedir. Suriye, Afganistan ve Irak uyruklu mülteci ebeveynler genel olarak Türkiye’deki eğitim sisteminden memnuniyetlerini dile getirmişlerdir. Memnuniyetin kaynağı genel olarak, okulun yakın olması, öğretmenlerin ilgisi ve ayırım yapılmadan eğitim verilmesi olarak ifade edilmektedir.

Türkiye’de eğitim sistemi Suriye’den çok daha iyi, hiçbir ayırım yapılmadan eğitim veriliyor çocuklarımıza. (32, K, Suriye)

Eğitim sistemi, okullarda her şeyden memnunuz. Genel bir anlamda iyi. Kendi arkadaşlarımla (hem buradaki hem Afganistan’daki) konuştuğumda buranın iyi olduğunu anlıyorum. (38, E, Afganistan)

Türkiye’de eğitim iyi, memnunuz. Öğretmenler iyi. Evimiz okula yakın. Sadece bu sene çocuklar ortaokula başladığında sorun yaşadılar, kitapları olmadığı için. Yeni okul olduğu için kimseyi tanı mıyorduk. Dönem öyle kitapsız geçti. Bu haftada 2 güne geçince kitap verildi ancak, ama o zaman da sınıfı zaten geçmişlerdi. (49, K, Irak)

Fena değil. Eskiden çocukları uzak okullara, mülteci çocukları bir sınıfa topladıklarını duyuyordum, ama şimdi çocuklar Türkçe öğrendi, çocuklar vatandaş çocuklar gibi eğitim alıyor. (35, K, Suriye)

Genel olarak evimiz okula yakın. Çocuklar iyi ilerliyor. Birinci ve ikinci sınıfların kullandıkları kitaplar, dersler zor. Bazen zorlanıyorlar. Genel olarak baktığımızda devlet çocuklarımız için emek veriyor. Onlara teşekkür ediyorum. Çocuklarımız da öğrenmek için çabılıyor. (39, E, Suriye)

Ancak, aşağıdaki alıntılardan da anlaşılabileceği gibi, İran uyruklu mülteciler Türkiye’deki eğitimi İran’dakine kıyasla daha zayıf gördüklerini belirtmişlerdir. Aynı zamanda, Suriyeli mültecilere kıyasla okul kayıt aşamasında da zorluk yaşadıklarını belirtmişlerdir.

Olumsuz düşünüyorum, çünkü biz geldiğimizde kızımın not puanı (İran'daki) 20 üzerinden 19.80; idi fakat burada okula kaydetmek istediğimiz zaman kendi kafalarından bir puan verdiler. Mahkemeye vermek istiyoruz. Okul yakın, fakat meslek lisesine gönderdiler ve orada eğitim hiç güzel değil. Git orada oyun oyna gibi düşün. Eğitim için değil boşa zaman harcamak oldu. dışardan birkaç iyi öğretmen vardı, onların desteği ile gelişti anca çocuklar. (37, K, İran)

Türkiye'deki eğitim sisteminin çok zayıf olduğunu düşünüyorum çünkü çocuklara verilen ödevlerle vs. ile çocuğu çalışkan hale getirmesi gerekiyor okulun ama, böyle olmuyor. Çocuğun notları çok iyi ama yeterli bir eğitim değil, kalite sorunu var. Eğitim kalitesi sıfır. Okul çok uzak. X - Y arası ben bu çocuğu 3 yıl getirip götürdüm. Çocuk çok rahatsız oldu mesafe yüzünden. Herkesin hayat koşulları farklı, belki başkasına kolaydır, ama biz mülteciyiz ve bizim için zor. Zaten sorun yaşıyoruz yeterince. Şimdi mahalle değiştireyim, taşınayım desem, ben çocuğumu hangi okula kayıt ettiysem artık onu değiştiremiyorum. Ne kadar zorlukla karşılaştığımızı siz düşünün. Ben ve çoğu mültecilerin durumu o kadar kötü ki otobüse bile binemiyoruz. Dışarda bir çay bile içemedim daha. [Mali gücümüz] olsa, okul taşıtı kullanırdım. (36, K, İran)

Ebeveynlerin arasında çocuklarını okula kaydettirirken sorun yaşadığından ve çocuklarının yaşına uygun sınıfta eğitime devam edemediklerinden bahsedenler olmuştur. Görüşmelerde aktarılanlara göre zaman zaman farklı illerde keyfi uygulamalar olduğu, zaman zaman ise çocuğun yüksek yararını gözetmeyen kararlar sebebiyle ebeveynlere zorluklar yaşatıldığı, çocukların iyilik halinin sağlanamadığı gözükmektedir.

Kızım okula kayıtlı. 14 yaşında ve 7'ye geçecek. Birinci kocamdan bu kızım. Babası yüzünden kaçtık buraya geldik zaten. 2 yıl geç okula gitti. Kendine uygun sınıfa koymadılar. İran'da uygun sınıftaydı, sonra Türkiye'ye geldiğimizde ilk kayda gittiğimizde kaydetmeyeceğiz dediler. Misafir olarak katılabilir sınıfa, gelecek sene kaydederiz dediler. O zaman kimlik sahibiydik ama yine de misafir olarak alabiliriz dediler dili bahane ederek. Sonraki sene de 2 sınıf aşağıya koydular kızı. 2 sene bir kız için önemli, dış görüntüsü anlamında da. Çocuklar arasında oturuyorum diyor. Kızım bu konudan dolayı çok rahatsız oldu, psikolojik destek de aldı burada. O kadar kötüydü ki çocuk, kendimi öldürmek istiyordum diyordu. Zor bir durumdaydı. Bunun için MEB'e çok gittim geldim. Ama hiçbir şey yapmadılar ısrarlarıma rağmen. Bu sebeple, Türkiye'de eğitim nasıl dediğinizde ben sustum bir şey söylemek istemedim. (37, K, İran)

Okula gittik, Türkçe bilmediği için – başka İranlı bir çocuk daha varmış – bunlar yan yana otursun dedik. Okul kabul etmedi her sınıfta bir yabancı olmalı diye. Öbür İranlı çocuğun Türkçesi vardı, çocuğum da umutlandı. Ve gayet güzel öğrendi. (50, K, İran)

14 yaşındaki ve 12 yaşındaki kızlar ortaokul 7. sınıfa, 9 yaşındaki kız da ilkokul 3. sınıfa gidiyor. Evet, kayıt ettirirken biraz sıkıntı yaşadık. İlk başlarda ortaokul kabul etmemişti. Sonra karne puanlarına bakıp yüksek puanı görünce kabul etti. Büyük kızım yaşına uygun sınıfta okumuyor, bir sene geriden geliyor. İlk başta kayıt süreçleri zordu hemen kaydettiler dediler sonrasında ikisini birlikte kayıt ettirdik. (39, E, Suriye)

18 yaşında kız 10. sınıfa gidiyor. 2 sene okula gitmedi. İlk X şehrine gelmiştik, sonra şehir değiştirdik nakil aldık Y'ye, bu süreçte kızım okula gidemedi. Y'ye geldikten sonra başlayabildi. Yani yaşına uygun sınıfta değil şu an. İlk geldiğimizde MEB kaydı için gittiğimizde kabul etmiyorlardı. Oradaki bir kadın bayağı rahatsız etti. Yaşı büyük, kaydedemeyiz dediler. Başka bölgeden başvurduk, yine olmadı. Geri dönüp ilk baştaki kadınla tekrar konuştuk, bu sefer mecbur kaldı kabul etti. (42, K, İran)

Son olarak, Hristiyan olduğunu belirten bir ebeveyn, zorunlu din eğitimi ile ilgili çocuğunun rahatsızlığını dile getirerek; farklı inançları göz ardı eden bir eğitim sisteminin mülteci çocukları olumsuz etkilediğine vurgu yapmıştır.

Mesela biz Hristiyanız. Okulda din dersinde Kuran kursu var, online olduğu zaman katılmak istemedi oğlum, ama okul bile bile zorluyor. Bu bir ders, katıl dedim, ama çocuk istemiyor. Okul ısrara bindiriyor. Pazar günleri zaten bizim toplantılarımız var. Zorlamamak gerek. (36, K, İran)

Farklı inançları göz ardı eden, kapsayıcı olmayan eğitim sistemi ve ortamları mülteci çocukların iyilik halini olumsuz etkilemektedir.

5.2.2 Gençler

Gençlerin genel olarak Türkiye'deki eğitim sistemiyle ilgili memnuniyetleri düşük gözükmemektedir. Bunun bir sebebi, Türkiye'deki yasal düzenlemelerden kaynaklı yaşanan zorluklardır.

Çok zor. Benden Suriyeli olarak iki diploma istiyorlar mesela, hem dil diploması hem ayrı diploma. Sınavlar çok. Üniversite bütün bunlardan sonra bizi alıyor. Mesela kardeşim Türkiye'ye geldi, onunla gidip denklik yaptırmaya gittik. İlk adım olarak dil sınavına aldılar; sonra dediler ki 'yaşı tutmuyor alamayız'; 18'e girdiği için sonradan liseye kayıt sırasında kabul edilmedi. Bu öğrenci savaştan geldi mesela, ona farklı bir yaklaşım gerekiyor. (25, K, Suriye)

Bizimle ilgili kötü. Üniversiteye girmek için çok uğraşıyoruz. Bu sınavı geçersen üniversiteye girebiliyorum. Çok zor bu durum. Bu sınav için dershaneye gitmem gerekiyor ve dershaneler çok pahalı. (19, K, Suriye)

Gençlerin eğitim sistemine karşı memnuniyetsizliklerinin bir diğer sebebi ise, geldikleri ülkelerin eğitim sistemiyle Türkiye'deki sistemi karşılaştırdıklarında, buradaki sistemi ve altyapı olanaklarını kendi gelişimleri için yeterli bulmamalarıdır.

[Türkiye'de] Okuduğum okulun sistemi çok eski bir sistem, dersler interaktif değil, hocalar sürekli anlatıyordu bize soru sormuyordu, sadece dinliyorduk, bazen arkadaşlarım uyuyordu, haklıydılar bence. Öğretmenler bizim anlayıp anlamadığımızı, anlatmak istediğimiz bir şey var mı diye sormuyordu. Afganistan eğitim sistemi daha iyiydi, sürekli konuları biz anlatırdık, konulara hazırlanıp okula geliyorduk. Biz Türkiye' deki bir öğretmenimizden şikâyetçiydik, müdüre gidip söyledik, "siz seçim yapamazsınız, biz kimi istersek o derse girer" dedi. Almanca hocamızdı, emekliydi ama çalışmaya devam ediyordu, dersi çok kötü anlatıyor ve zor sınavlar yapıyordu, kötü puanlar veriyordu. Gidip Türkiyeli arkadaşlarımızla birlikte şikâyet ettiğimizde sonuç alamadık. (21, K, Afganistan)

Suriye'de biz günde 5,5-6 saat ders görüyorduk daha verimliydi, burada 8 saat okula gidiyoruz, hiç verimli olmuyor. Ders saatinin uzun olması da Suriyeli çocukları eğitimden uzaklaştırıyor, sanayiye gidip çalışmayı tercih ediyorlar, ders süresi kısa olsa hem okula gidip hem çalışabilirler. (19, E, Suriye)

Biraz ezbere dayalı olduğu için İran'a benziyor, teorik ağırlıklı. Devlet okulunda medya alanında yeterince kişi ve ekipman olmadığı için, atölye derslerimiz az bana göre. Sınıf büyük, iletişim zor oluyor hocayla o yüzden. Pratik dersler, uygulamalı dersler ağırlıklı değil. Mesela, bazı derslerin zorunlu olması kötü. Mesela, yabancı öğrencinin gelip Atatürk İlkelerinden geçmesi lazım; herkes çocukluktan beri görmüş o dersi zaten. Beni hoca geçirdi açıkçası. (27, K, İran)

5.3 Gençlerin Gözünden Okul Hayatına İlişkin Değerlendirmeler

Okula ilişkin deneyimlerini anlayabilmek için, görüşmelerde gençlere Türkiye'deki okul hayatlarının nasıl geçtiği sorulmuştur.

Ortaokulu ve liseyi burada okudum. Gayet iyi güzeldi, ayrımcılık yapılmadı, bana yapılmadı yani yabancılik hissetmedim. (18, K, Suriye)

Yukarıdaki ifadede olduğu gibi sorun yaşamadığını belirtenler olsa da, bu ifadenin ardından görüşülen gençlerin, anadilleri dışında bir dilde eğitim görmekten ve sistemi bilmemekten ve bilgilendirilmemekten dolayı yaşadıkları sıkıntıları ve okul kaydı esnasındaki zorlukları da eklemeleri, aslında belli başlı problem alanlarının varlığına işaret etmektedir.

Lisede 2 yıl burada okudum, öğrenciler ve öğretmen tarafından hiç sıkıntı çekmedim şükür. Üniversite uzaktan eğitim olarak başladı ama bir sorun yaşamadım. Yabancı olduğumuz için anlamamız zor olabiliyor bazen. Şahsi olarak Türklerle ayrımcılık yaşamadım eğitim içinde. Kayıt olurken lisede problem yaşadım. Meslek lisesi farkını bilmiyordum. Meslek lisesi okudum, ama ne olduğunu bilmiyordum. (21, K, Afganistan)

Türkiye’de öğretmenler idareciler gayet iyiydi, efendilerdi. Yardımcı oluyorlardı. Birkaç kere başvurdum [halk eğitim okuma yazmaya] ama olmadı, hep geri gönderdiler. [Halk eğitimde] Birinci kademeye gittim en sonunda, ama ikinci kademeye geçiş için mesaj atmaları gerekiyordu, atmadılar. [Bir yandan, bir işte] Çalışmam da gerekiyordu. (21, E, Suriye)

Ekonomik zorluklar nedeniyle, çocukların ailenin geçimini üstlenmesi veya katkıda bulunmak zorunda kalması, eğitim sürecinin genellikle yarım kalmasına neden olmaktadır. Bu durumda olan pek çok çocuğun okulu bıraktığı, bazen de tüm zorluklara katlanarak eğitimine devam etmeye çalıştığı görülmektedir. Ekonomik zorlukların yanı sıra, özellikle 14 yaşından sonra Türkiye’ye gelmiş olan çocukların, daha önce eğitim almış olsalar da, okul kayıt süreçlerinde yaşanan zorluklar ve bu yaşlardaki çocukların genellikle açık öğretime yönlendirilmesi çocuk işçiliğini tetikleyen bir faktördür. Bir yandan okula devam ederken, diğer yandan aile ekonomisine katkıda bulunmak için çalışmak zorunda olan bir genç, uzun saatler çalışmaktan yorgun düşmesi nedeniyle, eğitimini yarıda kesmek zorunda kaldığını ifade etmiştir.

Açık ortaokula yazılmıştım bir süre Türkiye’de, ama sonra devam edemedim. Bir yandan çalışıyordum. Bu sektörde işler yoğun oluyor; gece vaktine kadar çalışıyorduk bazen. Zorlandım. Hem stres oldu, okul ve iş olunca bastı bana. Uykusuzluktan da hiçbir şey yapamadım. Sınav ortasında uyuyorduk biz. Yapamadım yani sınavları da. Ortaokul yaşından büyüttüm o zaman; 16-17 civarıydım. Bırakma kararını kendim verdim. Sınavlara gidemeyince ikinci dönem, yapamıyorum dedim. Ama fırsatım olursa devam etmek isterim. Abim şuan meslek edinme kursuna gidiyor, kendini geliştirmek için. Ben de öyle yapabilirim belki. Bir şeyler öğrenmek için. Kendimi sürekli geliştirmek zorundayım. Her genç gibi benim de hayalim var, herkes gibi "bir şey yapmak". (20, E, Suriye)

Pek çok genç kendilerini ve psikolojik iyilik hallerini oldukça olumsuz etkileyen deneyimlerini de paylaşmışlardır. Bu deneyimler, ağırlıklı olarak akran zorbalığı ve ayrımcılık ile ilişkilendirilebilecek niteliktedir. Aşağıdaki alıntılar, mülteci öğrencilerin Türkiye’deki okullarda yaşadıkları zorlukların onlar üzerindeki etkisini açık bir şekilde göstermektedir.

İran’da lise ve 2 yıl üniversite okudum, Türkiye’de ikinci üniversitemi okuyorum yani. Başta biraz dil zor geldi. Hazırlık okumadan direkt başladım. Türkçe konusunda kendimi kötü hissettim zor geldi ve neden kendi anadilimde okuyamıyorum diye düşünüp ağladığım da oldu. Ama gitgide daha çok oraya ait hissettim. İyi bir öğrenci oldum, hocaların saygısı, arkadaşlar edinmek, bunlar beni okulda tuttu diyebilirim. ... Başta bırakmak istedim, yapamam dedim belki korktum, nasıl olacak vs. depresyona girdim bir ara. Kış depresyonu yaşadım üst üste 2 yıl, sınavlara gitmedim. Özellikle ablamın teşvikiyle şifa aldım iyileştim. (27, K, İran)

Tabii sorun yaşadık. Her konuyla ilgili. Öğretmen çok saygısızlık yapmıştı, öğrenciler de. Ben intihar etmeyi düşündüm, hastanede kaldım. X’te oldu bunlar (açık lise okurken), sonra Y’ye geçtim. Geçen yıl mezun oldum. (21, K, Irak)

3 yıl okudum. İyi insanlar da vardı, kötü insanlar da vardı. İyi insanlar bize her zaman umut veren insanlardı, diğerleri ise sürekli bizim moralimizi bozan insanlardı. O kadar üzerime geldiler ki beni çok kötü etkiledi. İlk seneler bir şey diyemez, susardım. Şimdi susamıyorum artık; çünkü, ben de yaşamak

istiyorum. Okulda hocalarla da sorun yaşadım. Kötü bir şey söyleyecek ise, sürekli olarak Suriyelileri örnek verirdi. Çok üzülürdüm. Beni de o dersten bıraktı. Hala o dersi veremiyorum. Savaştan dolayı 3 senem gitti. Üniversite ikinci sınıf olmam gerekirken lise ikinci sınıfım. (19, K, Suriye)

5.4 Eğitime Erişimin Önündeki Temel Engeller

Yukarıda da söz edildiği üzere, hem ebeveynlerin hem de gençlerin yaşadıkları hanelerde okula devam etmeyen çocuklar olduğu görülmektedir. Çocukların okulu terk etmesinde çocuk işçiliği ön plana çıkarken, özellikle Afganistan uyruklu hanelerde kayıt ve yabancı kimlik numarasının olmamasının, çocukların eğitime erişimini sınırlandırdığı görülmektedir. Bu bölümde, eğitime erişimin önündeki temel engellerin, ebeveynler ve gençler tarafından nasıl algılandığına odaklanılacaktır.

5.4.1 Ebeveynler

Ebeveynlere göre, çocukların ve gençlerin eğitime devam etmelerinin önündeki temel engeller, ekonomik zorluklar ve ayrımcılıktır. Bunun yanı sıra, geçici koruma, uluslararası koruma kaydı yaptı(a)mayan veya kayıt oldukları ilden başka bir ilde yaşayan ailelerin çocuklarının okul kaydı, 2019 yılından bu yana yapılmamaktadır. Çeşitli nedenlerle haklarında GK/UK kaydı iptal, sona erdirmeye veya geri çekilmiş sayılma veya sınır dışı/ülkeyi terke davet gibi kararlar tebliğ edildiğinde, itiraz süreci devam ettiği ve henüz karar kesinleşmediği halde, kimlikler pasif hale getirildiği için, çocukların okul kayıtları da silinmektedir. Dil bariyeri de eğitime erişimin önünde bir engel olarak belirtilmektedir.

Kayıtsız veya kimliksiz olmaya bağlı olarak yaşanan problemlerin, bu süreç uzun sürmemiş olsa bile, özellikle eğitim alanında telafisi zor veya imkansız, uzun vadeli sorunlara yol açabileceği göz ardı edilmemelidir.

Çocukların eğitime erişimlerini engelleyen/zorlaştıran faktörler konusunda ebeveynlerin bazı ifadeleri şunlardır:

Birincisi kimlik, çünkü kimlik olmadıkça hiçbir okul kaydetmiyor. Bu olmadan okula gitmeleri imkânsız. İkincisi ekonomik olabilir. Bazı günler hatırlıyorum, ayakkabıları olmadı mesela, ama okula gönderdim yine de mecburen. (23, K, İran)

Kimliklerimiz geri alınmadan önce 12 yaşındaki oğlum 6. sınıfa gidiyordu, 7 yaşındaki kızım ana sınıfındaydı, 14 yaşındaki oğlum 7. sınıfa gidiyordu; 16 yaşındaki oğlum ise kimliğinde yaşı büyük gösterildiği için (Göç İdaresinin hatası) okul kabul etmemişti. Afganistan'dayken de okula gidiyorlardı. İlk geldiğimizde kimlik aldığımızda çocukları okula kaydettim; fakat kimliklerimiz iptal edildikten sonra yöneticiler tarafından çocuklar okuldan çıkarıldı. Biz gittik, okumalarını istediğimiz için. Ama müdür o kadar kötü davrandı ki... Hiç acımadı; "çıkın" bile değil, "defol" diyerek kovdular bizi ve çocukları okuldan. (36, E, Afganistan)

Öğretmenlerin istekleri bazen mülteci çocukların okula devam edememesine neden oluyor. Ekonomik sorunlar, isteklerin karşılanmasına engel oluyor. Şu an benim 4 çocuğum okula başlayacak, hepsinin ihtiyacının karşılanması kolay değil. (29, K, Suriye)

Genel olarak ekonomik engeller var. İdari bir engel yok. (57, E, Afganistan)

Çok sorun var. Ve bunları tek tek söylemek olmuyor ama örneğin bizim yabancı olmamız, sorun bu ülkede. Biz ne yapsak, çocuklar ne kadar çalışsa, ne kadar iyi/başarılı olsa da yine de bir şey buluyorlar.

"Sen yabancısın." Diğer hiçbir yerde böyle bu kadar olduğunu düşünmüyorum. Ne kadar başarılı olsan bile yine de "yabancısın." (36, K, İran)

En önemli engellerden biri, kimlik olmaması. Burada Afgan Okulu da yok örneğin. Böyle engeller var. (47, E, Afganistan)

İlk engel gerçekten dil. Çünkü öğrenmek için gerçekten kurum yok. İkincisi de bizimkiler gibi mülteci çocuklarını hiçbir yere kaydetmiyorlar. Böyle çocukların en çok isteyeceği şey mesela spordur ama bir yüzmeye bile gidemiyorlar. Mesela biz 7 yıldır buradayız, Göç İdaresi bizi tanıyor, ama yol izni vermiyorlar. Benim arkadaşlarım var, o kadar param yok otele gitmek için, Antalya'daki arkadaşıma gidip onda kalmak istiyordum, çocuklarımı biraz gezdirebilmek istedim ama Göç İdaresi bu konuda da yardım etmiyor. (50, K, İran)

Hayır, yoktur. Çocuklarımız için devlet ve bazı dernekler fırsatlar sunuyor. Eşitlik var. (32, K, Suriye)

Hayır engel yok. Kayıt yaparken de herhangi bir sorun veya olumsuz tutumla karşılaşmadım. (33, K, Afganistan)

Tüm bunlara ek olarak, bazı ebeveynler de kademelere göre temel engellere vurgu yapmıştır. Örneğin, ilköğretim ile ortaöğretime kıyasla, üniversite eğitimi sürecinde masrafların daha fazla olması sebebiyle, ekonomik zorlukların bu süreçte daha ön plana çıkan bir engel olduğunu belirtmişlerdir.

5.4.2 Gençler

Gençlere göre Türkiye’de mülteci öğrencilerin eğitime devamının önündeki temel engeller:

- Irkçılık
- Ekonomik zorluklar
- Toplumsal cinsiyete ilişkin önyargılar

Gençlerin çoğu, Türkiye’de mülteci öğrencilerin eğitime devam etmesinin önünde engeller olduğunu düşünmektedir. Herhangi bir engel olmadığını ifade eden gençler olsa da, ırkçılık, ekonomik zorluklar ve ailelerin toplumsal cinsiyete ilişkin önyargıları, görüşmelerde genç mültecilerin belirttiği temel engeller olarak ortaya çıkmıştır.

İrkçı tavırlar olduğu için mülteci öğrenciler okula devam etmek istemiyorlar. Maddi olarak da zaten hayatta kalmak zor, okumak daha da zor. (23, E, Irak)

Sadece ekonomik engeller var, başka bir engel yok. Çocuklar çok hızlı Türkçe öğrenip çok başarılı olabiliyor ama ekonomik engellerden dolayı devam edemiyorlar. (19, E, Suriye)

Mesela en çok kızlar üniversiteye devam ediyorlar çünkü erkekler iş bakıyor hayat zor olduğu için. Kızlar çalışmıyor, okula gidebilir. Erkeğin aileye yardım etmesi gerekiyor. Çocuk öğrenciler okula gidip geliyor evet ama büyük/yetişkin öğrencilere özel dersler olması gerekiyor, anlamakta daha çok zorlanıyorlar. (25, K, Suriye)

Engel yok ancak bazen biraz yabancı hissediyoruz kendimizi ama hayattan beklentimiz netse bu bizi yıldırmıyor. Bazen yabancı öğrenciler okula devam etmek istese de ekonomik engellerden dolayı devam edemiyor, onun dışında bir engel yok. (21, K, Afganistan)

Ailelerinden kaynaklanıyor bence engeller. Mesela annesi babası Allah korusun vefat etse ayrılmak zorunda kalacak. Bazı aileler okuldan alıyor ya da. Kızları okutmayabiliyorlar. "Kız onlar, yabancı ülkede niye okusun" gibi düşünüyorlar. (18, K, Suriye)

Bunların yanı sıra, bir görüşmeci de 'yabancı öğrencilerin' sistem ile ilgili yeterli ve nitelikli bilgiye sahip olmamalarını bir engel olarak belirtmiştir.

Birinci olarak, eğitimin tam olarak ne olduğunu, ne yapacağını bilmediği için. Sadece lise okuyorlar ve üniversiteye geçemiyorlar. Çalışmak zorunda kalıyorlar. Bizim girdiğimiz sınavlar, kitapları, sınav ücreti daha pahalı Türklere göre. ... Bu süreci nasıl yapacağını bilmek zor, sınavlarda başarılı olmak için Türkçe bilmek gerekiyor. Engel gibi de düşünmüyorum çünkü olması gereken o. Engel asıl bence yabancı öğrencilerin yeterince bilgi sahibi olmaması. (21, K, Afganistan)

Mülteci-Der'in bu araştırma dışında üniversiteye hazırlanan veya üniversiteye giden mülteci gençlerle yaptığı odak grup çalışmalarında da, ortaokul ve lise döneminde eğitim sistemi, özellikle açık öğretim, meslek liseleri hakkında; üniversiteye hazırlık ve kayıt sırasında da Yabancı Öğrenci Sınavı (YÖS) giriş şartları, harçlar, burs ve yurt imkanları gibi konularda yeterli bilgiye sahip olmamak, nitelikli bilgiye erişememek, önemli bir eksiklik olarak ortaya çıkmıştır.

5.5 Eğitimde Temel Sorun Alanlarına İlişkin Görüşler

Eğitime erişim kadar eğitim ortamlarının kapsayıcı ve katılımcı olması, eğitimin niteliğini belirleyen ve özellikle göç söz konusu olduğunda bir arada yaşamının temelini atan faktörlerdendir. Bu sebeple, bu çalışma kapsamında eğitim ortamlarındaki temel sorun alanlarına ilişkin ebeveyn ve gençlerin görüşleri değerlendirilmiştir.

5.5.1 Ebeveynler

Görüşmeler incelendiğinde, sorun alanlarını bilmediğini veya okulla ilgili sorun yaşamadığını belirtenler olsa da, ebeveynlerin büyük bir çoğunluğu temel sorun alanları olarak dil bariyerini ve akran zorbalığını göstermişlerdir. Hatta bazı görüşmeciler özellikle çocukların yaşayabileceği kötü deneyimler ve ayrımcılık sebebiyle, ebeveynlerin korkarak çocuklarını okula göndermediklerini ifade etmişlerdir.

Evet, yaşıyorlar. Kültürler farklı olduğu için anlaşıyorlar. Çok fazla ırkçılığa ve nefret söylemine maruz kalıyorlar. Çocuğum okulda sorun yaşadığında ben müdür ile görüşmeye gittim. Çocuğuma böyle davranılırsa okula göndermeyeceğim dedim. Müdür bana "gönderme otursun evde" dedi. Benim çocuğumun bir önemi yok gibi davrandı. Ben çok üzıldüm. Bence bunun sebepleri insanları tanımaya çalışmamaları. Bir tanesi kötü ise, hepimiz kötüyüz gibi davranıyorlar. Oysa her milletten insan, iyi de olabilir kötü de olabilir. (38, K, Suriye)

Dil problemi yaşıyorlar. Çocuklar kendi aralarında Arapça konuşup şakalaşüyor, öğretmen de uyarıyor "yalnızca Türkçe konuşacaksınız" diyor. Mesela çocuklarımla kıyafeti olmadığı için çocuklarımla bir ay okula gidemedi. Çocuklarımla okulunda başka mülteci çocuklar da var; onların durumu çok daha kötü, yaşayan ölü gibiler. Okulda sorun yaşadıkları için çocuklarımla okula gitmek istemiyordu, zorla gönderdim, geçen yıl da Covid vardı zaten gidemediler. Biz Suriye'de çocuklara sandviç yapıp gönderiyorduk, burada çocuklar yemek götürüyor; çocuklarımla sandviçle gidince diğer çocuklar dalga geçiyor sizde yemek yok mu diyorlar, çocuklarımla da bu nedenle sandviç götürmek istemedi, okulda çok acıkmıştı, zorlanmıştı çok. (29, K, Suriye)

Kızlarımla notları çok yüksek, diğer çocuklar toplanıp kızıma şiddet uygulamak istedi, neden yabancıların notları yüksek bizimki düşük dediler, güvenlik gelip müdahale etti. (53, K, Afganistan)

Evet, yabancılara karşı tavırlar var, siz neden geldiniz gibi sorular oluyor, istemediklerini söylüyorlar. Çocuklar da evde anlatıyorlar bunları bize. Okuldaki diğer öğrenciler böyle şeyler söylüyormuş çocuklara. Sebebini bilmiyorum, ama belki bunlar yabancı olduğu için böyle söylüyorlar. Net bir şekilde bilemiyorum sebebini. (43, E, Afganistan)

İnsan yerine konmamak... Kızım bundan o kadar rahatsız ki, evde ağlayıp bunu söylüyor. Sınıf arkadaşlarından görüyor/yaşıyor bunu daha çok. (37, K, İran)

İyi ama zor. Kızım siyahi olduğu için diğer bir çocuk ona zarar veriyordu, diğerleri de gülüyordu. Okula gitmek istemiyordu. Şu an psikolojik destek alıyor. Yardım almadan (maddi) devam etmek mümkün değil. Bu ayrımcılık - diğer çocuklar tarafından zorbalık oluyor. O çocuk "bana nasıl bakarsın" diye vurmuş kızıma, bakmıyormuş bile. Saçı kısa ve siyah diye de kız çocukları dalga geçiyor. Öğrenciler sorunlu, diğerlerinde sıkıntı yok. (36, K, Sudan)

Bunun yanı sıra görüşmelerde ortaya çıkan bir diğer nokta ise sınıfsal farkların yansımalarıdır. Aşağıdaki ifadede görülebileceği üzere, görüşmecisi sosyo-ekonomik düzeyi daha yüksek olan bir yerde yaşamayanın bu sorunları bertaraf ettiğini düşünmektedir.

Benim yaşadığım yer (X içinde) daha yüksek nitelikli yaşamı, yaşam kalitesi, nitelikli insanı olan bir yer. Özellikle seçtim burayı, çocuklar böyle sorunlar yaşamamasın diye. Okul çok yakın, evimiz iyi bir yerde. Bu konuda da sorun yaşamıyoruz. (32, E, Afganistan)

5.5.2 Gençler

Eğitim hayatı boyunca sorun yaşamadığını belirten az sayıda genç olsa da, mülteci gençler açısından, eğitim ortamlarında öne çıkan sorunlar öncelikle ırkçılık/ayrımcılık ve dil bariyeridir.

Ayrımcılık, birçok şey. Irkçılık veya özel durumlarından dolayı, insanların yargılarından dolayı... Birkaç arkadaşına mesela çok kokuyorsun demişlerdi. Bir arkadaşımı Hristiyan olduğu için dövdüler. Hepsini okulda yaşandı. (21, K, Irak)

Yaşayanlar var. Dil bilmiyorlar mesela. Okula başlamadan bir kurs alsalar daha iyi olurdu. Yoksa başarılı olamıyorlar. (18, K, Suriye)

Bu iki temel sorun alanıyla birlikte, bir genç mülteci ise ekonomik zorluklardan kaynaklı eğitime yönelik ihtiyaçların karşılanamamasına ve eğitim ortamlarındaki muamelenin farklılığına işaret etmiştir.

Bazı çocuklar okula devam ederken istenilen harcamalar aileleri zorlayabiliyor. Mesela okulda bir program için özel kıyafet gerekiyorsa, çocuklar istiyor, aile karşılayamıyor, bu çok zor. İki yeğenimin gittikleri okullarda Suriyeli çocukları bir sınıfa toplamışlar ve ikisinde de kötü eğitim veriliyor. Bir yeğenimin öğretmeni çok iyi, iyi ilgileniyor; diğerinin öğretmeni hiç ilgilenmiyor, çocukların öğrenmemesi umurunda değil. Irkçılık sorunu da çok yaygın ama yaşı küçük olan Suriyeliler durumu tam idrak edemiyor. (19, E, Suriye)

5.6 Ebeveynlerin Gözünden Covid-19 Sürecinin Eğitime Etkisi

Covid-19 salgınının en çok etkilediği alanlardan birisi de eğitimidir. Dünya genelinde olduğu gibi Türkiye’de de yüz yüze eğitim sekteye uğramıştır. Mart 2020’den okulların açıldığı 6 Eylül 2021 tarihine kadar geçen sürede, Türkiye’deki okullar 28 hafta tamamen kapalı kalmış, 21 hafta ise ancak kısmen açık bir şekilde eğitime devam edebilmiştir.³² Avrupa ülkeleriyle karşılaştırıldığında, Türkiye, okulların en fazla kapalı kaldığı ülke olarak ilk sırada yer almaktadır. Eğitimin ve çocuklar için akranlarıyla sosyalleşmenin bir aracı olan okul ortamlarından uzaklaşmanın çocukların bilişsel, fiziksel ve psikolojik iyilikleri için pek çok olumsuzluğu beraberinde getirdiği ve çeşitli riskleri barındırdığı bilinmektedir.

Yapılan bir araştırma, UNICEF ofislerinin bulunduğu ülkelerin %58’inde mülteci, göçmen ve savunmasız çocukların sosyo-ekonomik müdahaleler ve desteklerden yararlanmadığını; uzaktan eğitim seçeneklerinin ise sınırlı kaldığını göstermiştir.³³

³²Satıl, Ceren, “COVID-19 Gölgesinde: Türkiye’de Yüz Yüze Eğitim”, Doğruluk Payı Bülten, 08.09.2021, <https://www.dogrulukpayi.com/bulten/covid-19-golgesinde-turkiye-de-yuz-yuze-egitim> (Erişim: 9.9.2021)

³³ UNICEF Basın Bülteni, “UNICEF uyarıyor: COVID-19, dünya genelinde göçmen ve yerinden edilmiş çocuklara sağlanan temel hizmetlerde çarpıcı bir azalmaya yol açtı, korumaya ilişkin riskleri arttırdı” 18.12.2020

Bu çerçeveden hareketle, bu araştırmanın amaçlarından birisi de, Mülteci-Der'in çalışmalarındaki gözlemlerinden yola çıkarak, mülteci ebeveynlerin Covid-19 sürecinde çocuklarının eğitimiyle ilgili yaşadıkları zorlukları anlamak olarak belirlenmiştir. Bu sebeple, Covid-19 süreci ve eğitime etkisi ile ilgili sorular sadece ebeveyn/bakım verenlere yöneltilmiştir.

Bu kapsamda, ebeveynlere ilk olarak "Covid süreci çocukların okula devam durumlarında değişikliğe sebep oldu mu?" sorusu yöneltilmiştir. Oldukça az sayıda görüşmeci Covid-19 sürecinin çocuklarının okula devam durumlarında herhangi bir değişikliğe sebep olmadığını belirtirken; çoğunluk çocuklarının eğitiminin bu süreçten olumsuz etkilendiğini belirtmiştir. Covid-19 sürecinde yaşanan temel zorluklardan birinin internet ve telefon, tablet, televizyon gibi araç-gereçlerin kısıtlılığı olduğu görülmektedir. Bu nedenle de, okulların tamamen veya kısmen kapalı olduğu dönemlerde, Eğitim Bilişim Ağı (EBA) üzerinden yapılan uzaktan eğitime mülteci çocukların katılımında ciddi sıkıntılar yaşanmıştır. Aşağıdaki alıntılar da gösterdiği gibi, mülteci ebeveynler, zorunlu olarak ev değiştirmekten, dersleri takip edemediği için çocuğunun okulu bırakmasına kadar değişen bir yelpazede farklı sorunlarla baş etmek zorunda kalmışlardır.

Evimizin internet altyapısı yoktu, evi değiştirdim, 1 ay önce taşındım. Ara sıra derse giriyorlardı, telefonumun internet paketi elverdiği kadar derslere girdiler. Benim ve eşimin telefonunu kullandılar. (36, K, Suriye)

Evet, tabii değişikliğe sebep oldu. Tek telefon vardı. Bazen biri giriyordu, diğeri dersine giremiyordu. Çocuklardan biri mutlaka geri kalıyordu. Öğretmenleri cihaz alın demişti, ama biz alamadık. (32, K, Suriye)

1.sınıfa giden kızıma odaklandım açıkçası. Okuma yazmasına hızlı geçsin diye ona çok çabaladım. Diğerleri de yapamadılar hiçbir şey; gerekli ekipman olmadığı için. Açıkçası çok fazla çalışmadılar, sıkıştırma sıkıştırma baktılar biraz; hadi kitap açın diye diye. O da ne kadar olursa... (34, K, Suriye)

Evet, iki çocuğum derslerini takip edemediği için okulu bırakmak zorunda kaldı. Bizim yeterli cihazımız olmadığı için tek bir çocuğumuz derslerini takip edebildi. (38, K, Suriye)

Bunun yanı sıra, çocukların psikolojik olarak olumsuz etkilendiğinden söz eden ebeveynler de olmuştur:

Bu süreçte çocuklar psikolojik olarak olumsuz etkilendi. Sürekli evde olmak onları çok üzdü. Bazen internet erişimi ile ilgili sıkıntılar yaşadık. İletişim konusunda sorunlar yaşandı. Okula giderken olduğu gibi olmadı, çocukların notları bile düştü. (39, E, Suriye)

COVID sürecinde online devam etmek istedi; fakat Türkçesi kötü olduğu için öğretmenin dediğini anlamıyor. Öğretmen de "birinci ve ikinci sınıfları tekrar okuması gerekiyor" dedi. Matematik ve Türkçeyi neredeyse hiç bilmiyor, çok sorun yaşıyor. Bu iki derse alıp evden çalışsın, pratik yapsın dedi. Ben dördüncü sınıfı tekrarlasın istedim, ama kabul etmediler. Üzgünüm. (36, K, İran)

Ayrıca, hem salgın sürecinin hem de bu süreçle birlikte geçim kaynaklarına erişimin iyice sınırlandırılmasının neden olduğu ev içi çatışmalara ve psikolojik zorluklara vurgu yapan görüşmeciler de olmuştur:

<https://www.unicef.org/turkey/bas%C4%B1n-b%C3%BCtenleri/unicef-uyar%C4%B1yor-covid-19-d%C3%BCnya-genelinde-g%C3%B6%C3%A7men-ve-yerinden-edilmi%C5%9F-C3%A7ocuklara> (Erişim: 1.9.2021)

Bu durumda çok zorluk çektiler. Cihazımız olmadığı için çocuklar aralarında kavga etmeye başladılar. Aynı anda dersleri oluyordu. Biri girip diğeri giremiyordu. Kızım EBA'ya giremediği için okulu bırakacağım, derslere giremiyorum diye ağladı. (37, K, Suriye)

Biliyorsunuz ilk başta Corona geldiğinde ne kadar zor günler yaşadık. Ben bir ameleymim, çalışmadım. 6 kişi evde oturduk. En büyük oğlum daha mantıklı, ama diğer çocuklar isteklerini söylüyorlardı, şunu istiyoruz, bunu istiyoruz baba diye. Ben bunları karşılayamayınca mutsuz oluyordum. 2,5 yıldır burada yaşıyoruz ama hiçbir yerden yardım etmediler bize. Ama bir kurum var, nereye ait bilmiyorum, bizim gibi yabancı veya varlığı olmayan insanlara yemek falan dağıtıyor. Sadece oradan yardım aldık. (36, E, Afganistan)

Covid döneminde işsizlik sorunu daha fazla yaşandı, çocuklar babalarından bir şey isteyince babaları öfkeleniyordu, biz bu dönemde çok fazla tartışmaya başladık eşimle. Çocukların bazen çok fazla isteği oluyor, her zaman her şeyi karşılayamıyorduk ve tartışmalarımız çocukların yanında yaşanıyordu bazen. (29, K, Suriye)

İkinci olarak ise ebeveynlere “Sizce Covid döneminde çocuklar eğitimle ilgili zorluk yaşadılar mı?” sorusu yöneltilmiştir. Bu süreçte en temel sorunun çevrimiçi eğitime erişmek için gerekli teknolojik altyapı ve araç gerece sahip olmamak veya yeterli olmaması, pek çok görüşmeci tarafından ifade edilmiştir. Her ne kadar akrabalarından telefon ödünç alarak, EBA Destek Noktasını kullanarak, kısıtlı imkânlarla tüm çocuklarının derslerini takip etmesine olanak sağlamaya çalıştığını belirten ebeveynler olsa da; özellikle henüz kimliği olmayan, evindeki fiziksel koşulları uygun olmayan ve çocuk sayısının fazla olduğu hanelerde yaşanan zorlukların arttığını söylemek mümkündür. Bunların yanı sıra, okul idarelerinden araç gereç alamayan ve bunun sebebini ‘yabancı’ olması ile ilişkilendiren ebeveynler de olmuştur.

Sorun yaşadılar, evde internet ve telefon eksikliği olduğu için tüm derslere giremediler. EBA'yı duyduk, ama benim telefonuma indirince telefonum donmaya başladı, silmek zorunda kaldık. EBA TV'yi de kullandık. EBA Destek Noktasını da kullandık. Evde sorun yaşadığımızda okula gidip kullandılar. (32, K, Suriye)

Corona sürecinde çok isterdik online derse katılmalarını fakat okul, kimliklerimiz olmadığı için izin vermedi. EBA TV'yi sordum, çocuklar okulu sevdiği için, ama televizyonumuz yok. Ama o kadar seviyorlar ki, ben arada telefonumu veriyordum, bir şeyler izleyip öğrensinler, çizgi film izlesinler diye. (36, E, Afganistan)

Benim evim çok küçük, başka odam yok o yüzden çok zor oldu. Sesler birbirine karışıyordu. (38, K, Suriye)

Evde cihaz yoktu. Derslere girerken sorun yaşandı. Örneğin, iki kızım aynı sınıfta olmasına rağmen öğretmenleri iki cihazdan giriş yapılmasını istiyordu. Çocuklar düzenli bir şekilde derslerine girmeye çalıştı, ama bazen kaçırdıkları da oldu. EBA'yı internet üzerinden kullandılar. EBA Destek Noktasını duyduk, ama kullanmadık. Nereye gidileceği hakkında bilgim yoktu. (39, E, Suriye)

Tabletimiz yok, benim telefondan bağlanıyordu online derslere. EBA TV de kullandık. Çok istiyordu, en başta 1,5 ay online katıldı. Fakat mesela öğretmen soru soruyor, Türk çocuklar sırayla cevaplıyor. Bu da cevap veremeyince utanıyor, sınıfta istenmediğini hissetti ve sonrasında katılmadı. (36, K, İran)

Evden çalıştıkları için bazen sorun oldu. Bazen dersler aynı saatte olduğunda biri katıldığı için diğerinin katılamadığı oldu. EBA TV kullanmadık, genelde telefondan kullandılar. EBA Destek Noktasını söylediler, ama biz okula gittiğimizde bize böyle bir şey yok dediler. (32, K, Suriye)

Son olarak, ebeveynlere “Covid sürecinde çocukların eğitimi ile ilgili yetişkinler olarak sizi zorlayan konular/yaşadığınız güçlükler oldu mu?” sorusu yöneltilmiştir. Bu süreçte zorluk yaşamadığını söyleyenler olsa da, görüşmecilerin çoğu çeşitli güçlüklerle karşılaştıklarını belirtmişlerdir. Bunların başında, dil bilmemekten ve çocukların derslerine yardımcı olamamaktan kaynaklı rahatsızlık duyma; ebeveynler olarak destek alamamaktan kaynaklı

sorunlar yaşama ve fiziki koşulların uygun olmaması ile geçim kaynaklarına erişimin sınırlandırılması sonucu yaşanan psikolojik zorluklar gelmektedir. Bu soruya verilen yanıtlar, çocuklarla birlikte ebeveynleri de desteklemenin, bütüncül müdahalelerin önemini göstermektedir.

Derse sürekli giremeyen çocukların öğretmeni arayıp soruyordu “neden derse giremiyorsunuz” diye. Çocukların dersi takip edememesi nedeniyle ebeveyn olarak bizim sorumluluğumuz daha fazla oldu. Bize destek olan kimse olmadı bu süreçte. (29, K, Suriye)

Ebeveyn olarak rahatsızız, çünkü çocuklar bize bir soru sorduğunda Türkçe bilmediğimiz için tam cevap veremiyoruz. Anneleri biliyor aslında ama az biliyor, yardım edebilecek kadar değil. İngilizcesi var, ama Türkçesi yeterli değil. Çocuklarımıza karşı kötü hissediyoruz kendimizi. (32, E, Afganistan)

Çok fazla takip edemedim onları. Dil bilmediğim için, öğretmenleri ile çok fazla iletişim kuramıyordum. (34, K, Suriye)

OLUMLU DENEYİMLER	
GENÇLER	EBEVEYNLER
<i>İlkokula başladığımda 3-5 okul değiştirdim. Girdiğim her okulda o kadar korkuyordum ki, dua ediyordum benimle iyi anlaşsınlar diye. Yoksa okulu bırakacaktım. Bir gün karşıma öyle bir öğretmen çıktı ki, melek gibi bir insan. Okullarda neler yaşadığımı anlattım ona, sonra o beni sınıfıma yerleştirdi. Beni sınıf başkanı yaptı. Bana çok iyi davrandı. Ondan sonra o öğretmen gitti. Ama o öğretmen, eğitim hayatımda beni en çok mutlu eden şeydi.</i>	<i>Öğretmeni bir defa çocuğuma şeker aldı, başarılı olduğu için ödüllendirdiği için çok mutlu olmuştu. Oğlumun öğretmeni de bir defa defter kalem hediye etti, bunlar çocukları çok mutlu ediyor.</i>
<i>Sınıfa gittiğimde bana yabancı davranmadılar, bana çok yakın davrandılar.</i>	<i>Türkçe öğrendikten sonra çocuğuma madalya takıldı ve örnek olarak gösterildi bu da çok mutlu etmişti.</i>
<i>Olumlu da çok var. Hangisini söyleyebilirim... Genel olarak okulda mutlu olduğumu söyleyebilir miyim? Genel söyleyebilirim.</i>	<i>Çarpım tablosunu hem Türkçe hem Arapça biliyor; öğretmen soru sorunca çocuklar kolaylıkla cevapladığı için öğretmen onları örnek gösterdi. 2. sınıftayken bunu yaşadılar, çocuklar hala bunu söyler.</i>
	<i>Oğluma doğum günü partisi yaptılar, kendisini yabancı hissetmesin diye, çocuğum çok mutlu oldu.</i>
	<i>Mesela bizim sınıf annesi (veli) vardı büyük oğlumun, her şeyde bayramda vs. özellikle mülteci çocuklara birer parça hediye dağıttığını gördüm. Ona çok sevinmiştiler. Bizimkine ayakkabı almıştı, başkasınıninkine mont almıştı. Böyle güzel insanlar da var.</i>

	<i>Din dersinde bir öğrenci “neden bu mülteciler bizim ülkemize geliyorlar, gelmesinler” demiş. Öğretmen, “Suriyeli, Afgan, İranlı, kendi ülkesinde bir sorun yaşadılar ki buraya geldiler, burada da çaba gösteriyorlar, kolay yaşamıyorlar” diye cevap vermiş.</i>
	<i>Futbol yarışmasına katılıp madalya almışlardı 4.sınıftayken. O çok mutlu etmişti.</i>
	<i>Türkiyeli çocuklar bir defa oğlumla küstü, çocuklarla konuşmak için okula gittim güzelce konuştum, onları uyardım, daha sonra çocuklar çok iyi anlaşıp birbirleriyle paylaşımlarda bulundular.</i>

OLUMSUZ DENEYİMLER	
GENÇLER	EBEVEYNLER
<i>İlk liseye girdiğim zaman okulun girişinde bir çocuk vardı. Sigara içiyordu, bir anda üzerime fırlattı. Sonrada bana "O sigarayı bana getireceksin Suriyeli" dedi. Çok üzülmüştüm.</i>	<i>Felsefe dersinde mesela, büyük oğlum anlattı, öğretmen diyor ki bizim ülkemize geldiniz, devlet size destek veriyor vs... Çocuk da kendini savunuyor, evet geldik ama su elektrik bedava diye bir şey yok, devlet de destek vermiyor diye. Bazı öğretmenler buna karşı çıkıyor tabii. Fakat mesela din öğretmeni benim çocuğuma, “neden Hristiyan oldunuz tövbe etmeniz lazım” dedi. BM’ye [Birleşmiş Milletler Yüksek Komiserliği] de söyledim bunu; ama buna karşı bir şey demeyin dediler. Bu sorunların en büyük sebebi, bilinçsizlik... Buradakiler bizim ne yaşadığımızı bilmiyorlar, belki ondan böyle davranıyorlar.</i>
<i>Olumsuz hatırlamıyorum (güler).</i>	<i>Sınıf arkadaşı yanına oturmak istememişti, o çok üzümüştü.</i>
	<i>Öğretmen sınıfta video izletmiş, herkesin istediğini izletmiş, ama benim çocuğumun istediğini izletmemiş.</i>
	<i>Maalesef ortanca oğlum küçük yaşlardayken çocuklar tarafından kötü muamele gördü, çantasına çöp atıyorlardı. Oğlum da eve gelip ağlıyordu, okuldan</i>

	<i>soğudu. Benim sayemde tekrar gitti okula, destek olmam gerekti.</i>
	<i>Sandviç olayı, bir defasında öğretmen sandviçi açıp bakmış, bütün sınıf görmüş, çocuklarım çok üzölmüştü. Öğretmenle görüştüm, “ben çocukların ne yediğini merak ettim, sadece ekmek mi var diye merak ettim, olayın böyle anlaşılacağını düşünmedim, üzöldüm” dedi. Öğretmen çocukların paylaşım yapmasını teşvik ediyor, ama benim çocuklarım başkalarının verdiği yemeği yemiyor. Bir dönem de Suriyeliler temiz değil diyordu.</i>
	<i>Çocuk bayramında (23 Nisan) bize dans töreni yapılacak dediler. Ben de bir sürü masraf yaptım, geleneksel kıyafetler falan aldım. Okula gittim her şey hazır. Öğretmenler izin vermedi, yabancısın katılamazsın dediler.</i>
	<i>Okulda bir Türk, bir İranlı erkek kızları rahatsız ediyorlar. Kızlar bunların kaydını alıp, imza topluyorlar bunlar bizi rahatsız etti diye. Cezayı sadece İranlı öğrenciye verdiler, Türk olana vermediler daha çok rahatsız etmesine rağmen.</i>
	<i>Bazen fotoğraf çekerken çocuklarımızı en arka sıraya oturtuyorlar.</i>

6. İHTİYAÇ VE BEKLENTİLER

6.1 Ebeveynlerin Sözü: “Dertlerimizi Dinleyen Biri Olsa”

Ebeveynlerin Türkiye’deki mülteci çocukların eğitimiyle ilgili ihtiyaçlarını anlayabilmek için “Elinizde sihirli bir değnek olsa siz eğitimle ilgili bir değişiklik yapar mıydınız? Nasıl?” sorusu yöneltilmiştir. Bu sorunun cevabı olarak, ekonomik zorlukların, ayrımcılığın ve yabancı düşmanlığının ortadan kaldırılması için yapılacak çeşitli öneriler pek çok görüşmeci tarafından ifade edilmiştir. Bunların yanı sıra, aşağıda aktarılan daha çeşitli görüşler de dile getirilmiştir. Bunların arasında bazı ebeveynlerin çocukların okula giderken ve okul içindeki güvenliklerinin vurgulanması, mültecilerin ihtiyaçlarını anlamak bakımından önemlidir.

Çocuğum spor kurslarını çok seviyor, sihirli bir değneğim olsa çocuğumun spora gitmesini sağlardım. Çocuğum ekonomik kısıtlılıklar nedeniyle kurslara gidemiyor. (27, K, Afganistan)

Herkesi bu zor durumlardan kurtarırdım. İnsanların herkese aynı gözle bakmasını isterdim. Mesela, bir çocuğın kimliği olmadan dersten mahrum kalmamasını sağlayacak değişiklikler yapardım. (43, K, İran)

Üniversite eğitimi gerçekten bedava yapardım. Biz derslere devam etmesini çok istiyorduk mesela. Okul çağında ise, 5-6 kişilik bir yönetici ekip olsun, dertleri dinleyecek, sorunları dinleyip halletmeye çalışacak. Mesela, şu an artık üniversiteler artık business gibi, ticari alan oldu. Mesela Pamukkale

Üniversitesi UN [Birleşmiş Milletler Yüksek Komiserliği] ile bir işbirliği yapmıştı ve mülteciler için bedavaydı. Küçük bir para alıyordu, ama şuan o kadar pahalı oldu ki. Bizim komşu (üniversiteyi) kazandı, ama para olmadığı için kaydolamadı. (50, K, İran)

Ne bileyim! Mesela, Suriyelilerle Türkleri ayrı okullarda okuturdum, belki [o zaman] kimse kimseye karışmazdı. (34, K, Suriye)

... Bir de, güvenli bir yer olsun isterdim. Bizim de tanıdığımız bir öğrenciye, erkek öğretmen tecavüz etmişti. Okul öğretmene destek oldu. Maalesef yabancı oldukları için mahkemeye gitmek istemiyor insanlar, Göç İdaresi'nden iyi bir karşılık göremiyoruz çünkü. (37, K, İran)

Söz edilen ihtiyaçların giderilmesi ve eğitime erişim ile ilgili beklentilerin karşılanabilmesinde, gençler gibi ebeveynler de öncelikli olarak devletin rol oynayabileceğini düşünmektedirler. Devletten beklenti, ağırlıklı olarak çocukların eğitimi için maddi destek verilmesi ve özellikle Göç İdaresi tarafından kimlik sorunlarının çözülmesidir.

Ailelerin devletten öncelikli beklentileri çocukların eğitimi için maddi destek sağlanması ve Göç İdaresi tarafından kimlik sorunlarının çözüme kavuşturulmasıdır.

Bence teşvik edilir, özellikle evi uzak olan insanlar. Servis gelip uygun bir parayla çocukları kapıdan alsa örneğin, iyi olabilir evi uzak olanlara... Çocuk çalışkansa mesela, bu çocukta yetenek var, bu çocuk okumalı deyip, devlet yardım etmeli. Maddi durum olmadığı için okutmuyorlar çocukları, ayakkabı işi yapıyorlar. Çocuklara destek, çalışkan olanın arkasında durulmasını istiyorum. Emekler hiç boşa gitmez o zaman. Bu devlete, bu insanlara illa ki faydası olur. Şu andaki yardımlar bir yere kadar. (29, K, Suriye)

Göç İdaresi en önemli yerlerden. Onların kimlik hakkında düzgün bir karar vermesi gerekiyor. Ya da Eğitim Bakanlığı ile iletişim kurulsa, hiçbir çocuk kimlik yüzünden eğitimden uzak kalmamalı. (43, K, İran)

Bunların yanı sıra, doğrudan bir aktör belirtilmeden dil kurslarının açılması da, en temel ihtiyaçlardan birisi olarak belirtilmiştir. Ayrıca, bir görüşmecinin “Türklerin beynini değiştirdim” ifadesi, ayrımcılığın ortadan kaldırılması konusunda mültecilerin daha umutsuz oldukları ve herhangi bir aktörün bu konuda çalışma yürütmesinin çok da değişiklik yaratmayacağını düşündüklerini göstermesi bakımından önemlidir. Toplumsal uyuma ilişkin ihtiyaçlarda ise BM gibi uluslararası örgütlerin ve sivil toplum kuruluşlarının ön plana çıktığı görülmektedir.

Mesela mülteci çocuk geldiğinde o kadar zorluk yaşıyorlar ki, buna bir derman bulmak gerek. Bence mesela, müzik dersleri gibi şeyler buna derman olabilir. Başarılı müzisyenler var. UN veya benzeri yerler bu tarz kurslar açsa, çok iyi etkileri olur. Sadece Türkiye için değil, dünya için. İranlı ve Türk hocalar birlikte olsa, çevirmen de olsa... Mesela biz bunu kilisede yaptık. Papaz biliyor, kimin çocuğu kaç yaşında vs. Edebiyat hocası var, müzisyeni var... Bunlardan yardım alarak eğitimler veriliyor. Eğer böyle bir amaç varsa, yani mültecilerin çocuklarını eğitmek gibi, bizim mülteciler arasında da iyi hocalar var, onları işe alsınlar, maaş versinler. Güzel bir konuma gelebilir o zaman mültecilerin statüsü. (50, K, İran)

Son olarak, aşağıda da görülebileceği gibi, özellikle Afganistan uyruklu mültecilerin ihtiyaçları daha ziyade “dertlerini dinleyecek” birinin olmasıdır. Bu anlamda, Afganistan'dan gelen mültecilerin kanaat önderleri veya topluluk temsilcilerinin katılımına ihtiyaç duyduğunu söylemek mümkün görünmektedir.

Aslında mülteciler arasında bir kişi, bu sorunları yaşayan ve bizi anlayan bir kişi, bunu çözebilir. Mesela ilk geldiğimizde okul renkli kalem istiyor, alamıyorum ve utanıyordum; utanıp söylemiyordum. Mültecilerden bunu yaşayan bir yöneticiye söyleyebilmek iyi olurdu. (41, K, Afganistan)

Bizim dertlerimizi dinleyen biri olsa. Çocukların sorunları ne olabilir, mesela kalem defter vs., bu ekipmanları versinler, çocuğun öyle bir derdi olmasa... (38, K, Afganistan)

6.2 Gençlerin Sözü: “Küçük Küçük Ülkeler Yaratmak”

Bu araştırma kapsamında gençlere de, “Tüm yetkiler sizin elinizde olsaydı, siz eğitimle ilgili bir değişiklik yapar mıydınız? Nasıl?” sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya verilen cevapları eğitim sistemine, ekonomik zorluklara ve toplumsal uyuma ilişkin ihtiyaçlar olmak üzere üç alt başlıkta toplamak mümkün görünmektedir.

İlk olarak, eğitim sistemine bakıldığında, gençlerin eğitim olanakları ve okul tercihleri konularında daha fazla yönlendirme desteğine, bilgiye erişime ihtiyaç duyduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra, okul ve sınav puanları ile yurttaşlar ile yurttaş olmayan öğrenciler arasındaki farklılıkların değişmesi de gençlerin öncelikli talepleri arasındadır.

[Değişiklik] yapmak isterdim. YKS'ye girebilmek isterdim. (18, K, Suriye)

Lise puanlarını ortadan kaldırırdım. Herkes aynı eğitimi almalı, eşit olmalı. Anadolu Lisesi farklı puan, Sağlık Lisesi farklı puan olmamalı. (23, E, Irak)

Yukarıda da belirtildiği üzere, hem eğitim kademeleri bakımından yükseköğretim masraflarının mülteciler için fazla olması, hem de daha alt kademelerde çocuk işçiliğiyle ilgili olarak, ekonomik zorlukların giderilmesi meselesi genç mülteciler tarafından da gündeme getirilmiştir.

Tabii ki isterdim. Üniversite okuyan da aynısını söylerdi, ayrı ücret alacaklarsa bu kadar çok almasalar. Ve harç ödemesi çok fazla. UNHCR [BMMYK] da herkese burs veremiyor. Bizim öğrenciler olarak sağlık sigortamız yok, olması gerekiyor ama yok. (21, K, Afganistan)

Bütün çocukların okula gitmesi için sorunların hepsini öğrenir; ekonomik sorun varsa, bunu düzenlerim. Ailenin ihtiyacını karşılarım ki, çocuk çalışmak zorunda olmasın. Mesela Suriyeli çocuklar için UNICEF destekleri olabiliyor, yazı tahtası gelmişti bir okula, Suriyeli çocuklara geldiği için diğer öğrenciler kırmıştı, bu destek boşa gitmiş oldu, bu nedenle doğrudan destek olurum. (19, E, Suriye)

Rapor boyunca sıklıkla vurgulandığı üzere, ırkçılıkla iç içe geçmiş ayrımcı tutumların ortadan kaldırılmasına yönelik adımların atılması, mülteci çocukların/gençlerin yaşadığı olumsuz deneyimlerin tekrarlanmaması ve toplumsal uyumun yerleşikleşmesi için önemli ihtiyaçlar olarak görülmektedir.

Tabii yapardım, çok yapardım. Hem okuyabilecekleri hem de öğrendiklerini hayata geçirebilecekleri yerler yapardım. Sanki küçük küçük ülkeler yaratmak gibi bir şey. Onun için de [önemli olan] sadece bilgi vermek değil; çünkü okullar bilgi veriyor ama sevgi öğretmiyor, sağlıklı yaşamayı öğretmiyor. Bilgileri verip hayata gönderiyor seni, ama bilgiler de eksik, hatalı. İnsanların birlikte yaşayıp sevgiyi ve gerçek hayatı birlikte öğrenecekleri bir yer; okul ve hayat iç içe olacak, her şey. Okul da, dersler de bambaşka olurdu. (27, K, İran)

En azından okullarda yabancı öğrencilerle alakalı eğitimler verirdim. Türklerle nasıl ilişki kurabilirler, nasıl halka karışabilirler, nasıl Türkçe öğrenebilirler, eğitim için maddi yardım... Onlara eşlik ederdim. (21, K, Irak)

Bu ihtiyaçların giderilmesi ve gençlerin beklentilerinin karşılanması konusunda, ana aktör olarak öncelikle devleti görmektedirler. Devlet kurumları arasında da ilk olarak, Milli Eğitim Bakanlığı gelmektedir; daha sonra Halk Eğitim Merkezleri, İl Göç İdareleri, Birleşmiş Milletler

ve sivil toplum kuruluşları, gençler tarafından sorunların çözümünde rol oynayabilecek aktörler olarak görülmektedir. Nispeten daha umutsuz olan ve ihtiyaçların karşılanması, eğitime erişimin önündeki engellerin kalkması için kimsenin bir şey yapamayacağını düşünen genç mülteciler de vardır.

Mesela hızlı bir eğitim sistemi olsa, iş saatleri dışında vs. hem bir şeyler öğrenilebilir... Örneğin ben çalışıyorum, [akşam saat] 7'den sonra, hafta sonu uygun saatlerde bir okul açılır, hem MEB tarafından yapılır, eğitimler, mesleki eğitimler verilir hem de aktivite olur hem de [çocuklar] okumuş ve kendini

Gençlerin devletten temel beklentisi, maddi destek sağlanması, ders ve dil kurslarının çeşitli grupların ihtiyaçlarına yönelik, herkesin faydalanabileceği şekilde düzenlenmesidir.

geliştirmiş olur. Yabancı uyruklular yaşamıyordur tabi sadece bunları. (20, E, Suriye)

Halk Eğitim Merkezleri'nden gençlerin beklentisi, daha ziyade eğitim olanaklarına ilişkin yönlendirme konusundadır. BMMYK ve Göç İdaresi Başkanlığı ise, kişilerin haksızlığa uğradığını düşündüğü zaman bu gibi durumlara müdahale edebilecek aktörler olarak görülmektedirler.

Ailelerle MEB arasında konuşmalar olabilir, okula göndermeleri için aslında bir danışmanlık geliyor, bilgi verilmesi gerekiyor. Okullarda yabancı öğrenciler var, Halk Eğitim yönlendirebilir ilk başvuru yaparken. Ben başta bilseydim meslek lisesi seçmezdim mesela. Yönlendirme olsa, Halk Eğitimde, ilk başvuru yaptığın yerde... (18, K, Suriye)

BM [BMMYK] karışmalı bence. İl Göç İdaresi karışmalı bu konularda [eğitim, üniversiteye yerleşme vb.] Mesela, hastanelere bile kimse karışmıyor, ben gidiyorum, ilgilenmiyorlar hastanede. Maddi-manevi destek sağlamak gerekir. Manevi destek de belki Türkçe (dil) eğitimle olabilir. (21, K, Irak)

7. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Sonuç olarak, bu çalışma Türkiye'deki mülteci çocuk ve gençlerin eğitime erişimlerine ilişkin güncel durumun ebeveynlerin ve gençlerin gözünden değerlendirilmesini amaçlamıştır. Her ne kadar, Türkiye'de yaşayan mülteci çocuk ve gençlerin eğitime erişiminde bazı ilerlemeler kaydedilmiş olsa da, sadece kayıtlı Suriyeli nüfusta yaklaşık 400.000'in üzerinde eğitime erişemeyen mülteci çocuk olduğu görülmektedir. Diğer mülteci gruplara ilişkin verilerin sınırlılığı, bu sayının gerçekte ne kadar olduğunu bilmeye izin vermemektedir. Eğitime devam edemeyenlerin devam edememe gerekçelerinin ise, UK/GK kaydına ve kimliğe erişim haricinde çoğunlukla çocuk ve gençlerin çalışmak zorunda kalmalarıdır. Bunun yanı sıra, Covid-19 sürecinde yürütülen benzer araştırmaların da gösterdiği gibi, bu çalışmada da pandemi sürecinin Türkiye'de yaşayan mülteci çocukların eğitime erişiminde olumsuz etkileri olduğu görülmüştür. Artan göç, kayıt dışı sektörde çalışmak durumunda kalmak, güvencesiz ve düşük ücretler karşılığı iş bulabilmek ve mültecilere yönelik desteklerin sınırlı olması, Türkiye'de mülteci çocuk işçiliğinin önünü açan en temel sebeplerdendir. Buna bir de Covid-19 pandemisinin getirdiği geçim kaynaklarına erişimin daha da zorlaşması faktörü eklenince, çocukların okuldan kopacaklarına ve çocuk işçiliğinin daha da yaygınlaşacağına yönelik kaygılar artmaktadır. Bunun yanı sıra, kriz dönemlerinde eğitim hayatından kopma riski yüksek olan kız çocukları için de erken yaşta ve/veya zorla evlilik tehlikesi bulunmaktadır.

Eğitime erişimde sağlanan ilerlemenin, eğitimin niteliği ve kapsayıcılığı açısından sağlanamamış olduğu görülmektedir. Mültecilere yönelik hala devam eden ırkçılık, ayrımcılık

ve akran zorbalığı, hem çocuklar hem ebeveynler için, eğitim ortamlarına ve eğitime erişimi etkileyen temel sorun alanlarının başında gelmektedir. Bu noktada, ek olarak ayrımcılığın kesişimselliğini de göz ardı etmemek gerekmektedir. Bu bağlamda, Türkiye’de mülteci olarak yaşayan ve dini inançları ve/veya ten rengi farklı olan kişilerin, eğitim ortamlarında daha fazla ayrımcılık ve zorbalığa maruz kaldıkları görülmektedir.

Gençlerin kısa vadeli planlarına bakıldığında, yaklaşık yarısının 5 yıl içinde Türkiye’de kalma, eğitimini tamamlayıp mesleğini yapma, burada bir hayat kurmak gibi bir hayali olduğu görülmektedir. Bu, Türkiye’ye aidiyet geliştirildiğine dair önemli bir nokta olmakla birlikte, genç mültecilerin diğer yarısının Türkiye’den ayrılmak istediğini göstermesi bakımından önemlidir. Rapor boyunca söz edilen ekonomik zorluklar, deneyimlenen ayrımcılık ve akran zorbalığının, bu tercihte önemli bir rol oynadığı söylenebilir. Iraklı bir genç görüşmecinin kullandığı aşağıdaki ifade, bugün Türkiye’de mülteci gençlerin içinde yaşamak zorunda bırakıldıkları koşulları anlamak bakımından oldukça düşündürücüdür:

Şimdi bizim dosyamız [yeniden yerleştirme için] Avustralya’ya sunuldu, onu bekliyoruz. Haklarımızın olacağı, insan gibi yaşayabileceğimiz bir yer. Burada hayvan gibi yaşıyoruz. [Mülteci olmayı] biz seçmedik; biz sadece insan gibi yaşayabileceğimiz bir yer [istiyoruz]. (21, K, Irak)

Ebeveynlerin 5 yıllık gelecek planlarına bakıldığında ise, durumun gençlere kıyasla daha karmaşık olduğu görülmektedir. Savaş biterse, gerek aile bağları gerekse kültürel yakınlık sebebiyle menşe ülkeye dönmek isteyen her uyruktan kişiler olsa da, çoğunluğun hedefinin Avrupa, Kanada gibi ülkelerde yaşamak olduğu görülmektedir. Bu noktada, çocukların daha iyi eğitim imkânlarına sahip olacağına ve ayrımcılık ile zorbalığa maruz kalmayacağına ilişkin inancın, göç etme isteğinde yine bir itici güç olarak karşımıza çıktığını söylemek mümkündür. Görüşülen kişiler arasında kültürel yakınlık sebebiyle ve sevdiği için Türkiye’de kalmayı düşündüğünü belirtenler de olmuştur; ancak Türkiye’de kalmayı düşünenler için en temel sorun, belirsizliktir. Türkiye’de kalmak istediğini belirtenlerin birçoğu, aynı zamanda vatandaşlık istediklerini de ifade etmişlerdir. Vatandaşlık, haklara erişimi kolaylaştıracağı düşünülen ve “insan gibi yaşama” olarak ifade edilebilecek bir beklentiye karşılık gelmektedir. Çocukların eğitim hakkına eşit bir şekilde erişebilmeleri de şüphesiz “insan gibi yaşama”nın bir göstergesidir.

KAYNAKLAR

BMMYK & T.C İçişleri Bakanlığı, İltica ve Göç Mevzuatı, Şubat 2005, s.64, https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/Yayinlar/Kitaplar/iltica_goc_mevzuati.pdf

Bölgesel Mülteci ve Dayanıklılık Planı. (b.t.). "3RP Türkiye Ülke Bölümü 2021-2022", https://www.unhcr.org/tr/wp-content/uploads/sites/14/2021/03/3RP-Turkey-Country-Chapter-2021-2022_TR-opt.pdf

European Commission (Avrupa Komisyonu) Basın Açıklaması, "Turkey: EU extends humanitarian support for refugees" (Türkiye: AB Mülteciler İçin İnsani Yardım Desteğini Uzatıyor), 23.12.2020, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_20_2526?fbclid=IwAR25aDCNKOd1sCyBvB8nkSKCp1OIKgtcgk0t5wVbcH8IJ2nJ923rsu-fio

Göç İdaresi Başkanlığı, İstatistikler, Göç Alanındaki Güncel Sayılar, 11.11.2021, <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>

İstanbul Bilgi Üniversitesi Çocuk Çalışmaları Birimi, "Suriyeli Mülteci Çocukların Türkiye Devlet Okullarındaki Durumu Politika ve Uygulama Önerileri", Eylül 2015, <http://cocuk.bilgi.edu.tr/wp-content/uploads/2020/02/Suriyeli-Cocuklar-Egitim-Sistemi-Politika-Notu.pdf>

Medyascope ve Eğitim Repormu Girişimi, Eğitim 360°(20), "Mülteci Çocukların Eğitimi", Pınar Uyan Semerci, Sinem Sefa Akay, Fatma Çoşkun Caymaz ile Söyleşi, 02.09.2021 <https://medyascope.tv/2021/09/02/egitim-360-20-multeci-cocuklari-egitimi-pinar-uyan-semerci-sinem-sefa-akay-fatma-coskun-caymaz-ile-soylesi/>

Satıl, Ceren, "COVID-19 Gölgesinde: Türkiye’de Yüz Yüze Eğitim", Doğruluk Payı Bülten, 08.09.2021, <https://www.dogrulukpayi.com/bulten/covid-19-golgesinde-turkiye-de-yuz-yuze-egitim>

TBMM, İnsan Hakları İnceleme Komisyonu, Göç ve Uyum Alt Komisyonu, 27. Dönem, 5. Yasama Yılı, 10.11.2021 Tarihli Toplantı Tutanağı, https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/komisyon_tutanaklari.goruntule?pTutanakId=2857

T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü Göç ve Acil Durumlarda Eğitim Daire Başkanlığı *İnternet Bülteni*, Haziran 2021 https://hbogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2021_07/09200139_Haziran_2021_internet_bulteni.pdf

T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü Göç ve Acil Durumlarda Eğitim Daire Başkanlığı *İnternet Bülteni*, Ekim 2021 http://hbogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2021_11/05171729_ekim3.pdf

T.C. Resmi Gazete Sayı: 30789, "T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Denklik Yönetmeliği", 30.05.2019 Türkiye Bursları Duyurusu, "2021 Türkiye Burslarına Başvuran Suriye Uyruklu Adayların Dikkatine!" (b.t.) <https://turkiyeburslari.gov.tr/tr/duyuru/2021-turkiye-burslarina-basvuran-suriye-uyruklu-adaylarin-dikkatine>

Tüzün, Işık, "Türkiye’de Mülteci Çocukların Eğitim Hakkını ve Karşılıklı Uyumu Destekleyen Yaklaşımlar, Politikalar ve Uygulamalar" European Liberal Forum Yayınları, 2017, https://www.liberalforum.eu/wp-content/uploads/2018/09/publication_final.pdf

UNICEF, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme: Yazılı Maddeler,
<https://www.unicef.org/turkey/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme>

UNICEF, “Türkiye’de Çocukların Eğitim Yoluyla Korunması” 15.02.2018,
<https://www.unicef.org/turkey/hikayeler/t%C3%BCrkiyede-%C3%A7ocuklar%C4%B1n-e%C4%9Fitim-yoluyla-korunmas%C4%B1>

UNICEF, (b.t.), “Yaygın Eğitim Programı” Unicef, Milli Eğitim Bakanlığı, Gençlik ve Spor Bakanlığı, Türk Kızılay Derneği ortak programı,
<https://www.unicef.org/turkey/media/8006/file>

UNICEF Basın Bülteni, “UNICEF uyarıyor: COVID-19, dünya genelinde göçmen ve yerinden edilmiş çocuklara sağlanan temel hizmetlerde çarpıcı bir azalmaya yol açtı, korumaya ilişkin riskleri arttırdı” 18.12.2020 <https://www.unicef.org/turkey/bas%C4%B1n-b%C3%BCltenleri/unicef-uyar%C4%B1yor-covid-19-d%C3%BCnya-genelinde-g%C3%B6çmen-ve-yerinden-edilmi%C5%9F-%C3%A7ocuklara>

UNICEF Basın Bülteni, “Büyük veri açıkları nedeniyle mülteci, göçmen ve yerinden olmuş çocuklar tehlikelerle karşı karşıya kalıyor ve temel hizmetlere erişemiyor” 15.02.2018,
<https://www.unicef.org/turkey/bas%C4%B1n-b%C3%BCltenleri/b%C3%BCy%C3%BCk-veri-a%C3%A7%C4%B1klar%C4%B1-nedeniyle-m%C3%BClteci-g%C3%B6çmen-ve-yerinden-olmu%C5%9F-%C3%A7ocuklar>

Yükseköğretim Kurumu Başkanlığı, Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi, Öğrenci İstatistikleri, Uyruğa Göre Öğrenci Sayıları Raporu, 2020-21 Yılı verileri, <https://istatistik.yok.gov.tr/>

EKLER

EK I. Daha Fazlası, Cevaplardan

Her görüşmenin sonunda “Fikirlerinizi bizlerle paylaştığınız ve araştırmaya katkı verdiğiniz için çok teşekkürler; son olarak bizim sormadığımız veya sizin eklemek istediğiniz bir konu var mı?” sorusu yöneltilmiştir. Aşağıdaki alıntılar bu soruya verilen cevapların bir kısmını içermektedir ve görüşmecilerin öncelikleri, ihtiyaçları ve beklentilerine yönelik çeşitliliği yansıttığı için yer verilmektedir.

Gençler

- *Şimdi Afgan göçü de var biliyorsunuz, (böyle bir zamanda) sizin bunları sormanız, bunları konuşmak güzel. (21, K, Afganistan)*
- *Bu çalışma gerçekten kullanılacak, faydası olacak mı? Çok teşekkür ederim muhabbet için, iyi geldi açıkçası. (20, E, Suriye)*

Ebeveynler

- *2,5 yıldır o kadar kendime soru sordum ve cevap verdim ki, o kadar bir şeyleri soruşturdum ki... Benim 12 yaşındaki çocuğum çok hastaydı ayakta duramıyordu, hastane kabul etmedi çocuğumu. Parasız kaldım, kimse yardım etmedi. Canımı alsınlar, ama çocuklarım eğitim görsün, bir yerlere gelsin, bunu isterdim. (36, E, Afganistan)*
- *Hiçbir mülteci bu dünyada kendini fazla hissetmesin. Ben buradayım Türk değilim, İranlı da değilim, hiçbirinin hakkını kullanamıyorum. X burası zindan gibi. Her yere gitmek için izin almam lazım. (37, K, İran)*
- *İrk ve din üzerinden insanları küçümsemek keşke olmasa. (42, K, İran)*
- *Ekonomik durumumuz çok kötü, aşırı kötü. Şartlı Eğitim Yardımı için yardımcı olabilirsiniz sevinirim. Beni birkaç kez farklı yerlerden aradılar, derneğiz deyip konuşmak istiyorlar; ama sonra öyle bir dernek olmadığı ortaya çıktı. Eklemek istediğim bir şey hatırladım: Biz ev arıyorduk, 25 gün, o kadar zor geçti ki, kimse ev vermiyordu. Kocam artık o kadar kötü oldu ki, intihar etmek istedi, arabanın önüne atladı. Mülteci olmanın bu kadar zor olduğunu anlatmak istiyorum. (37, K, İran)*
- *Sizin kurum nereye ait bilmiyorum, ama Erdoğan’a teşekkür ediyorum çünkü bize Corona virüs aşısını getirdi, bize hak verdi, hangi aşırı olmak istersek diye. Siyasete girmek istemiyorum, hiçbir kuruma veya partiye bağlı değilim; ama Cumhurbaşkanına teşekkürler! Ben aşı oldum, büyük oğlum da oldu aşı. Küçük oğlumun alerji hastalığı olduğu için bilmiyoruz aşı etkiler mi, bunu sorabilirsek iyi olurdu. Burada ameliyat oldum ayağımdan, 3 saat sürdü ama gerçekten öncesinden kötü oldu ayağım. Kime şikâyetçi olacağımı bilemiyorum, kimse dinlemiyor. ... Kızılay’a bir kere sordum, sizi kapsamıyor dediler engelli raporu için. Dışardaki kurslara gitmiyoruz, ama online olarak iki oğlum da İngilizce eğitimi görüyor (özel ders gibi, uygun fiyata öğreten İranlılardan). Mesela kurslar, spor salonları, belediye kurslarına bizi kabul etmiyorlar. Zaten o yüzden gidemiyoruz. Mesela burada bize yakın belediyenin parkı var, pilates, zumba kursları var. Öğretmenler bizi seviyorlar, sizin kayıt olmanıza izin verilmemesine üzülmüyoruz diyorlar. Ben bazen orada yürüyüş yapıyorum ayağım için, ama o kadar mutsuzum ki, çünkü hala yabancı gözüyle bakılıyor. (50, K, İran)*
- *Ben eğitim almış olmayı çok isterdim, anne ve babam ben çok küçük yaştayken öldürüldü, istediğim hiçbir şey olmadı. Eşim benden 45 yaş büyük, ben eşimin evinde büyüdüm, o aile beni zorla bu kişiyle evlendirdi, hiçbir zaman sevmedim ve memnun kalmadım. (53, K, Afganistan)*
- *Herkes kendi emeğiyle yaşıyor diyoruz, kimseyi inandıramıyoruz. Size Türk devleti bakıyor diyorlar, inanmıyor kimse. (34, K, Suriye)*

➤ *Ben teşekkür ederim, bu çalışmanız gerçekten mülteci çocuklar için çok faydalı olsa... Herkes, tabii başta mülteci çocuklar olmak üzere, iyi ders çalışabilsin, iyi yerlere gelebilsin. (41, K, Afganistan)*

EK II. Görüşmeleri Yürütenlerin Gözlemleri

Bu bölüm, mültecilerle görüşmeleri yürüten kişilerin gözlemlerine yer vermektedir. Araştırmanın sınırlılıkları, verilerin değerlendirilmesi ve bu gözlemler birbirinden bağımsız olarak düşünülmemelidir.

- Bazı görüşmelerde "acaba çekindikleri ve korktukları için sorunlardan bahsetmiyor olabilirler mi" hissine kapıldım, ancak bu benim önyargım da olabilir.
- Çoğu görüşmede ayrımcılıkla ilgili konuşulurken, akran zorbalığının açık ara ön planda olduğunu gördüm.
- Türkiye'deki statü belirsizliği ve buna bağlı güvencesizliklerin insanların yaklaşımlarında ve değerlendirmelerinde önemli bir rol oynadığı çok hissediliyordu.
- Bazı görüşmecilerin o sırada fiziksel olarak yanlarında olan eşleri ya da hakkında konuştuğumuz çocuğa dönüp bazı soruları aktarıp, ona göre cevapladıkları oluyordu. Çok olmasa da birkaç görüşmede olmuştur, bu tarz ufak müdahaleler bazı sorularda. Ama yine anne/baba veya çocuğun kendisinin müdahalesiydi, başka birinin değil.
- Bazı görüşmelerin sonunda kişiler konuşmanın ve bunları anlatmanın iyi hissettirdiğini söyleyip teşekkür ettiler.

MÜLTECİLERLE DAYANIŞMA DERNEĞİ

www.multeci.org.tr

